

A
CSIK-SOMLYÓI
RÓM. KATH.
FŐGYMNASIUM
ÉRTESÍTŐJE

AZ
1880/81-diki TANÉVRŐL.

KÖZLI
IMETS FÜLÖP JÁKÓ,
IGAZGATÓ.

SZÉKELY-UDVARHELYTT.
BECSEK DÁNIEL KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.
1881.

A
CSIK-SOMLYÓI

RÓM. KATH.

FŐGYMNASIUM
É R T E S I T Ő J E

AZ

1880/81-diki TANÉVRŐL.

KÖZLI

IMETS FÜLÖP JÁKÓ,

IGAZGATÓ.

SZÉKELY-UDVARHELYTT,
BECSEK DÁNIEL KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.

1881.

I.

A magyar nemzet királyválasztási- és a Habsburgok örökösödési jogának kérdése a mohácsi vészig. *)

A magyar nemzet királyválasztási és a Habsburgok örökösödési jogának kérdésében Mátyástól a mohácsi napig a küzdelmek egész sora tárul fel előttünk.

Mi ezen küzdelmeknek az alapja? Ha tekintetbe vesszük a Habsburgoknak a magyar korona elyerése iránt régóta ápolts most valósulni látszó terveit és a nemzetnek királyválasztási joga érdekében tanusított magatartását: önként jó a feltett kérdésre az a selejt, hogy az alap nem lehet más, mint a két fél jogainak védelme és eldöntése annak, hogy lépjen-e életbe a Habsburgok örökösödése vagy ne. A nemzet, ha nem is tudta, de jó előre sejtette, hogy mennyire veszélyeztetve lesz választási joga, ha a Habsburgok örökösödése életbe lépend, s épen azért minden eszközt megmozdított annak meggátlására. Ugyde a Habsburgok sem engedték könnyen kisiklani kezeik közül azon eszközt, mely nekik Mátyás uralkodása elején létrejött szerződés értelmében módot nyujt örökösödésük megvalósítására.

Ennélfogva, minthogy a Habsburgok szerződésileg nyert örökösödési jogukat feladni, a nemzet pedig azt tettleg elismerni nem voltak hajlandók, be kellett állani a küzdelmeknek. És az ekként beállott küzdelmek, a két ellenfél kitartása következtében mind addig folytak, míg az 1526-ban bekövetkezett mohácsi napok azok sorsára döntő befolyást gyakorolt.

*) Jelen értekezés irásánál használt segéd munkák: Pray: Annales reguns Hungariae III és IV. kötete, Katona: XVII. k., Horváth Mihály: Magyarország tört. III. k., Szalay László: Magy. orsz. tört. III. k. és Ladányi: Magyar királyság alkotm. tört. II. fürete.

Azonban, mielőtt ezen küzdelmek leírásához fognánk, tekintsük meg, hogy mik azon tényezők, a mik a külbefolyásnak tért nyitva oly helyzetbe sodorták a nemzetet, miszerint kénytelen királyválasztási jogának fenntarthatásáért küzdeni.

A tényezők tisztába hozatalára nézve mindenesetre első lépés a királyválasztási- és örökösödési joggyakorlat általános megtudása. Azzal, ha a Mátyás felléptekor e tekintetben törtöntekeket vesszük figyelembe, nem tudunk általános meghatározást tenni sem a királyválasztás sem az örökösödés kérdésében. De vegyük fel mégis Mátyás királylyá tételét kiindulási pontul. A mint tudjuk, Mátyást a nemzet nagy tömegének, a nemességnek szabad választása, teszi királylyá.

Ennélfogva tehát kimondhatjuk, hogy fennáll és pedig teljes épségben a nemzet királyválasztási joga. Már pedig, ha ugy áll fenn, akkor örökösödési jogról szó sem lehet.

Ugyde a nemzet ezen most tanusított joggyakorlatából nem lehet következtetni az általánosra: azaz nem lehet határozottan állítani, hogy ha ez az eset előfordult most, annak így kellett lenni ezelőtt s így kell lenni ezután is. Sőt, ha a multa egy kis visszapillantást teszünk, kisiklik lábunk alól azon talaj, a melyre állításunkat építeni lehetne. Mert, a multból vett példák nem a mellett bizonyítanak, hogy azon mértékével élt volna királyválasztási jogának, melylyel most, hanem igenis a mellett, hogy ezen alkotmányos jogai legfontosabbikának a királyválasztásnak a dynastiák örökösödése által korlátoltatását megtúrte. Erre mutat az Árpádház fiágának kihalása után fellépett uralkodók trónra jutásának története. Így, Robert Károlynál, kiben az Anjou dynastia jut nálunk trónra, habár a leányági örökösödés is figyelemre lett méltatva inkább a választás nyer fölényt; ellenben fíja Lajos és ennek leánya Mária fellépésekor a választási jognak nemcsak sürgetése, hanem emlegetése is elmarad. Hisz Lajos 1342 július 21-én apja temetése után két-, Mária, Lajos leánya pedig 1382 szeptember 17-én, atyjának temetése után egy nappal koronáztattak meg, „trónörökösödési joguk közönségesen elismertetvén.“

Ennélfogva Mátyás királylyá tétele csakis kivétel az általános alól, következésképp irányadóul sem szolgálhat, de igen a nemzet multban tanusított joggyakorlata. Igaz ugyan, hogy a nemzet ön-

ként s mint egy kegyeletből az uralkoló családok iránt engedte az Árpádház fiágának kihalása után szabaddá lett királyválasztási joga korlátozását, elismervén azok örökösödését, de az is kétségtelen, hogy az ily formán tett elismerésnek gyakori ismétlése tárt kaput a dynastiák tagjainak arra, hogy a király elhunytja után örökösödési jogot formálni s így trónkövetelőkül fellépni bátorkodjanak. A nemzetnek e tette valamint az, mely szerint „biztosittatik Albert bekövetkező halála esetén ennek neje és gyermekei számára is az örökösödés”: tagadhatatlan tényezőkként szolgáltak a királyválasztási jog korlátozására és arra, hogy az idegen befolyás előtt tér nyílt.

Csakis ezek tekintetbe vételével hisszük megfejtethetőnek azt, hogy Frigyes V. László halála után trónkövetelőül fellépjék s a kezei közt lévő eszközökkel oda vigye a dolgot, hogy a szabaduak hitt királyválasztási jog kérdésessé váljék.

III. Frigyes császár unokaöccse, V. László halála után úgy lépik fel trónkövetelőül, mint kit Magyarország birtoka illet; de mert a nemzet nagy többsége szilárdul megállt Mátyás mellett, e tekintetben nem lett veszélyes, hanem igen abban, hogy a szent korona, melyet Albert özvegye kivitt az országból, még mindig kezei között van.

Jól tudta ő, hogy mily félszeg a király a szent korona birtoklása nélkül, s gondolta majd ez lesz az a szer, melylyel nemcsak pénzt lehet kicsikarni a magyaroktól, hanem jogot is a trón elnyerésére. És a kilátás erre csakhamar megnyílt előtte. Megnyitotta ezt Magyarország akkori szomorú helyzete; mert míg belül a törvények megvetéséből származott ököljog s az ezzel járó rendetlenség és nyomor ütötte fel vészes uralmát, addig kívülről két hatalmas ellenség u. m. a török és Frigyes császár dúlák azt.

Ily nehéz körülmények között oly fejedelemre vala szükség, aki ki fogja köszörülni azon e orbákat, melyeket elődei gyenge kormányja ejtett. És a nemzet ezt Mátyásban fel is találta. Mátyás lángesze fo'fogta a helyzet nehézségeit. Segíteni akart a nyomoron. Ugyde mert csak 16 éves volt, gyámja és a királyi hatalmat csaknem semmiségbe sülyesztő paragraphusok meggátolták őt rövid időre abban, hogy nagy terveinek kiviteléhez hozzá kezdhesen.

Egyelőre nem találván más módot az elébe álló akadályok leküzdésére, segített magán úgy, hogy az elválasztásakor elébe szabott pontokat, melyekre eskü kellett, nem tartotta meg, hanem tett úgy a mint az elárult haza jólléte megkívánta; gyámját, ki egyszersmind nagybátyja is volt kényszerítette, hogy mondjon le a tiszteről. Azonban gyámnagybátyjával Szilágyi Mihálylyal tanusított szigorú eljárása, volt a jel arra, hogy az urak közül azok, kik a Hunyadi házzal ellenséges lábon állottak, összeesküvést szőjenek megbuktatására. S mivel Szilágyi is részese volt ezen összeesküvésnek, Mátyás a főurak elrémitésére bátyján kezdi a büntetést, Világosvárába záratván őt. Az első összeesküvés felfedezése és a bűnösök példás büntetése nem rémitette el az oligarchákat, sőt még merészebbekké tette. „Mátyást trónvesztettnek nyilvánítván megkínálni határozták Frigyeszt a még nála lévő koronával.“ Igaz ugyan, hogy az 1458 októberében egybehívott országgyűlés fényes elégtételt szolgáltatott Mátyásnak néhány oligarcha daczos fellépéséért, de mégis át kellett neki látnia, hogy mindaddig míg a szent koronát ki nem váltja és Frigyesse, kinél a magyar elégtelen főurak támaszt találnak ki nem békül, nem számíthat békés uralkodásra; s valóban, nem is lehetett; mert arra, hogy a szegedi országgyűlés jogot ad Mátyásnak az ország fegyveres erejét tetszése szerint kiállítani úgy trónja mint az ország védelmében, mit sem adtak, hanem az előbbi évben történtnek folytatásakép: Garay, Ujlaki, Szécsi stb velök csatlakozott főur aláírásával 1459 február havában adnak ki egy manifestumot, melyben leírják az országban uralkodó fejtelenséget, ennek kifolyását, az ország nyomoruságos állapotát, melyeknek megszüntetésére Frigyeszt hívják meg alázatosan kérvén, sziveskedjék Magyarország trónját, mint V. László halála után egyszersmind örökségét elfoglalni. Hogy Magyarország birtokába annál hamarabb juthasson márczius 4-én meg is koronázzák Bécs-Ujhelyen a nála lévő koronával Frigyeszt. Erre, mert egyszerre két király nem lehet, polgár háború fenyegette Magyarországot. A háború mint előre látni leheté Mátyás javára dőlt el. Ekként Frigyes és a vele szövetségzett urak ellenében meg lett Mátyát trónja mentve. De bármily fölényt is ismert ő, még sem merte Frigyeszt megtámadni és őt fegyverrel kényszeríteni a korona kiadására.

Mátyás, noha a nemzet nagytöbbsége őt királyának tisztelte, még sem érezte magát egész biztonságban. Nem, mert a szent korona távol lévén koronázás nélkül hiányzott az a bűverő, mely őt úgy a nemzet nagyja, mint aprója előtt környeztette volna. És azt tapasztalnia kellett Mátyásnak minden lépten nyomon. A tapasztalat, melyszerint trónjának támaszt és tekintélyt csak úgy kölcsönözhet, ha magát megkoronáztatja; a tapasztalat, hogy Frigyesről s a vele titkos szövetségben álló uraktól még mindig tartania kell: reá birták Mátyást, hogy a korona visszaszerzéséért 1459—megkezdett alkudozásokat folytassa.

Nagyon jól tudta Frigyes, hogy mily fontos a magyar korona birhatása a királyra nézve, épen azért annak értékéhez mérte a kiadatásáért követelendő díjt is. A maga és családja érdekeit egy perczig sem tévesztvén, eljöttek látta az időt arra, hogy a magyar trón elnyerése iránt régóta ápolt terveit, ha közvetlen nem lehetett legalább közvetve kivigye. Erre utalnak a többrendbeli békealkudozások alatt kitűzött feltételek, melyekben a korona váltságáért kitűzött tetemes követelések mellett a Habsburgok örökösödését tárgyazó pont is benne foglaltatik. Ez főleg az a pont, melynek elfogadhatatlansága nyújtotta oly hosszúra az alkudozások fonalát, hogy 1459—60—61 folyt az, mignem 1462 elején Mátyás és Frigyes közt Gräzben létrejött épen ezen alapon az egyezmény.

Ezen egyezményről szóló pont tartalma pár szóban a következő: hogy ha Mátyás fiörökösök nélkül halna meg, Magyarország trónja Frigyes császárra és fiaira száll.

E szerint tehát, minthogy Mátyás említett okokból késztetve kénytelen volt Frigyes és utódai feltételes örökösödésébe beleegyezni, megnyílt az út a Habsburgok előtt Magyarország birtokának elnyerésére. Ugyde ezzel a cél még nincs teljesen elérve, mert kérdés, hogy a nemzet bele fog-e egyezni ezen, választási jogát sértő egyezmény elfogadásába. Ha a nemzet elfogadja, akkor választási jogán csorba lesz ejtve; ha pedig nem, akkor a Habsburgok örökösödési joga szóba se jöhet, és így utja van vágva a további küzdelemnek. A nemzet nagy fontosságú joga a királyválasztás lévén, a Habsburgok örökösödésének el vagy el nem fogadása által érdekelve, mindenesetre a nemzetnek kellett a felett döntenie. Átlátta ezt Mátyás; épen azért, nem akarván ezen a nemzet jogot

sértő, békeegyezményt ennek tudta s beleegyezése nélkül megerősíteni, 1462. országgyűlést tartott. Különös tekintettel e tárgyra. Ezen országgyűlésnek, melyen a nemesség is tömegesen részt vett, főkép a Frigyessel kötött egyezség meg- vagy nem erősítése tűzetett ki feladatul. És a nemzet, noha tudtában volt azon veszélynek, a mely az örökösödési jog elfogadása által, választási jogát fenyegetni látszott, részint a török ügy miatt, részint Mátyás iránt tanusított ragaszkodásának bizonyítékául, ha nem is örömet, elfogadta Frigyest és utódainak feltételes örökösödését. De csak bizonyos módosításokkal; mert annyira félt a nemzet ezen örökösödéstől, hogy további alkudozások által szeretett volna annak nyügéből kiszabadulni. A következő év volt az, (1463) melyben a tolnai országgyűlésen megerősítik azt a török ügy miatt.

Az országos rendektől elfogadott s megerősített pont, mely a Habsburgok örökösödéséről szól, a következő:

„Elhatároztatott, hogy, ha a mi királyi urunknak, Mátyásnak nem maradna törvényes fija vagy unokája, akkor ő császári királyi felsége vagy ő felségének az a fia, a kit erre ő fog kijelölni vagy ő felségének halála után életbe maradandó fia, vagy ha ilyenek többen maradnának, közülök egy, az, kit Magyarország fog kijelölni, tétessék Magyarország királyává teljhatalommal.

Gondoskodni tartoznak az ország főpapjai, bárói, nemesei és ősszes lakossága, hogy ő császári felsége, illetőleg fia, Magyarország hathatós tanácsával és segélyével, a szokás szerint megkoronáztassék, s az ország teljes kormányzatával békésen felruháztassék.“

E szerint tehát, miután maga a nemzet is elismerte a Habsburgok feltételes örökösödéséről szóló szerződést, el van érve Frigyest a maga és családja érdekében régóta kitűzött azon célja, melyszerint a magyar trónt, ha közvetlen meg nem. szeresheti, legalább közvetve szerződés által kilátásba helyeztessék annak elérhetése. Nevezetes forduló pontot képez ez, mert csak néhány évvel előbb fenállani hitt s a szerint gyakorolt királyválasztási jogára a nemzetnek oly csapás van mérve, ha a Habsburgok örökösödése említett módon életbe lép, hogy előbb-utóbb kérdésessé válik annak élete. Ebből láthatni, hogy valamint Mátyás elválasz-

tásakor a királyválasztás magaslott ki, úgy most az örökösödés. Csak hogy e kettő között van mégis némi különbség. Mert, míg a nemzet szabadnak hitt királyválasztási jogát megtestesítette, trónra emelvén Mátyást; addig a Habsburgok szerződésileg elismert örökösödési joga csak papiroson van s hogy tényleg életbe lép vagy nem: az a jövő titka. De mindezen feltevés mellett sem kételkedhetni azon, hogy a Habsburgok jogot nyertek az örökösödéssre s hogy így a dolog természetéből kifolyólag őket illeti Mátyásnak fiutódok nélkül bekövetkezhető halála esetén a trónbirtoka Magyarországon.

Több századon keresztül küzd már a magyar függetlensége, alkotmányos jogai és szabadságáért. És ime az a magyar nemzet, mely függetlenségét már születésénél megtudta védeni az országunkat hűbértartománynya alacsonitni akaró Henrikek és Habsburg dynastia ősatyja Rudolf német császár királyok ellenében; az a nemzet, mely sem az Árpádházi királyoknak, sem az Anjouknak, sem Zsigmondnak nem adta fel alkotmányos jogait: most az a nemzet kénytelen legfontosabb jogát korlátoltatni. Ebbe a criticus helyzetbe csak oly férfi, mint Frigyes vihette a magyart. Emberi természetünkbe mintegy be van oltva az, hogy a mire, legyen az jó vagy rossz, kényszerítettünk, azt csak azért sem tesszük. Épen így volt ezzel a magyar nemzet is. De e mellett megvolt még az is, hogy a magyarok jobb része épen oly jól ismerte Frigyes, mint nemzetté létünk első századaiban őseink az egyetemes uralomra törekvő császár-királyokat. Biztatásai és cselei által belevitte Mátyást a nemzetre nyomort hozó, s czélnélküli cseh háboruba, ingerlései által pedig az Ausztria ellenibe. A roppant költségek mellett és a mellett, hogy a török elleni védelem el lett hanyagolva, egyetlen jutalma és vigasztalása a nemzetnek az ezen háborukban tanúsított haditettek fénye. Egy szóval, ha a multból nem származnék is a Habsburgoktól való félelem, az idegenkedésre elegendő okot szolgáltatnak Frigyes tettei. Ezek nagyobb részének ismerése az, a mi a nemzet nagyja és aprájára oly hatást gyakorolt, hogy (saknem mindenki egyetértett abban, hogy bárki mást, csak Habsburgot nem lehet Mátyás halála után királylyá tenni. Habsburg herceget vagy épen magát a császárt nem, mert kieroszakolt örökösödési joguknál fogva veszélyeztetve lesz a királyválasztási jog.

Igy áll a helyzet Mátyásnak 1490 bekövetkezett halála után.

Most, miután Mátyás törvényes fiutódot nem hagyott maga után, eljött az idő a Habsburgok örökösödésének életbe léptetésére, mert az 1460-ki szerződés értelmében jogosultságot nyertek erre. Ugyde ezt kivinni a nemzet uralkodó hangulata mellett teljes lehetetlen.

Trónkövetelőkben nem lévén hiány, tetszése szerint választhatott, de talán azért, mert igen sokan voltak egyszerre, nem tudta maga a nemzet egyelőre, hogy ki legyen jelöltje. Trónkövetelőkül a következők u. m. Korvin János, Miksa római király, Ulászló cseh király és öccse Albert lengyel herczeg léptek fel. Ezek közül csakis Korvin János volt az, a kit a nemzet egyenesen választás útján tehetett volna királylyá; mert nem lévén törvényes fia Mátyásnak, sem örökösödés, sem semmi más erre vonatkozó szerződés nem forgott fenn. Ellenben, ha Miksára esik a választás, említett szerződés is tekintetbe jöven előbb-utóbb veszélyeztetve lesz a királyválasztási jog; ha az utóbbiak valamelyikére, akkor szintén hasonló eset forog fenn, mert Ulászló és öccse Albertnek lévén unokái, elválasztatásuk által a nemzet az 1439-iki egyezmény által látszanék lekötöztetve, mely Albert és a főurak nagyobb része hozzájárulásával jött létre, szolván az az ő neje és gyermekei örökösödéséről.

Azonban bármily nagy volt a nemzetnek királyválasztási jogához ragaszkodása, nem tud még most sem teljesen szakítani a multtal s így oly egyént tenni királylyá, kihez semmi kötelék sem fűzi. Itt nem lehet azt mondani, hogy a nemzet kegyelele a dynastia iránt játsza a fűszerepet. Hisz az V. László halálától Mátyás haláláig lefolyt idő tartama alatt sokkal több gondja volt a nemzetnek semhogy eszébe jutott volna az Albert unokái iránt való kegyelet. Nem a kegyelet tehát az, a mi zászlóvivőül szolgál most a nemzet királyválasztásánál; hanem az önzés, még pedig a féktelenkedni és uralkodni vágyó urak önzése. A multból meritett tapasztalat következtében jól tudták, hogy mily veszélyes egy erélyes király uralma az ők hatalmaskodásával szemben. S miután a legközelebből lefolyt idő alatt még világosabban kellett meggyőződniek arról, hogy rájuk nézve már nyomasztóvá vált uralma Mátyásnak, ha nyomasztóbbá nem is válhat, de mindenesetre megmarad-

hat egy erélyes egyén királylyá tételével: minden eszközt mozgásba hoztak arra nézve, hogy ez utóbbi eset semmikép se fordulhasson elő. Ha az V. László és Mátyás halála után e tekintetben történeteket egybevetjük, láthatjuk, hogy valamint akkor úgy most is nagy fontosságot tulajdonítanak az oligarchák a királyválasztásnak vagyis annak, hogy ki legyen önző céljaiknak megfelelőleg királylyá. Habár a cél egy, de törekvésük kiindulási pontján van mégis némi különbség; t. i. akkor, már meglévő hatalmuk megszilárdítása és biztosítása végett léptek fel az oligarchák a nemzet zömének, a nemességnek választottja Mátyás ellenében; most pedig lenyomva tartott uralmoknak és féktelenségüknek újból életbe léptetésére készültek minden oly egyén királylyá választását meggátolni, a kinek kormánya ezen igyekvéseiknek útját állhatná.

Ennélfogva tehát, míg ott uralmuk megszilárdítása, addig itt összetört hatalmuk újból felépítése lebegett szemeik előtt. Ez azon cél, melyet az oligarchák egy perczig sem tévesztettek maguk előtt, s melyet az által hittek legbiztosabban elérhetni, ha egy minden tekintetben tőlük függő egyént, vagyis — mint Báthory István mondá — olyat „kinek üstökét markukban tarthassák,” tesznek királyukká.

Mire a Mátyás özvegye, Beatrix által királyválasztás végett hirdetett országgyűlés határnapja 1490 május 17-ike elérkezett, az uralkodni vágyó főurak u. m. Dóczi Orbán egri püspök s nádori helytartó, Bakacs Tamás győri püspök, Bátorhy István erdélyi vajda, Szapolyai István ausztriai helytartó és szepesi gróf stb. nemcsak jelöltjük, Ulászlóval voltak tisztában, hanem azzal a tervvel is, hogy miként fogják őt királylyá tenni. Minthogy a többi trónkövetelőnek s ezek közül különösen Korvin Jánosnak a nemesség kiszámított részvéte következtében nagy pártja alakult, az oligarchák nem remélvén jelöltjük megválasztását másképp kivihe-tőnek, mesterfogásokhoz: nevezetesen a trónkövetelők igényeinek hosszadalmas vizsgálgatásához és midőn az e miatt türelmet vesztett nemesség hazament ahoz, hogy a választás eldöntése Szapolyai Istvánra bizassék, folyamodtak. És az uraknak, miután Korvin János is belegyezett abba, hogy a választás végleges megoldása mint legfőbb bíróra, Szapolyai István ausztriai főkapitányra bizas-sék, sikerült Ulászlót királylyá tenni.

E szerint, a most megejtett királyválasztás nem a nemzetnek, hanem a nemzet nevében szereplő, saját érdekeiket hajhászó oligarcháknak a műve.

Mi lehet az oka annak, hogy a Korvin János támogatására fellépett, de a főurak által kijátszott nemesség Ulászló királylyá tételébe belenyugszik?

E kérdésre egyszerűen azt mondhatni, hogy Korvin Jánosnak érdekei kivívásában tanusított határozatlansága. De nézetem szerint erre van még más tényező is. Ez pedig nem egyéb, mint bármi módon meggátlása a Habsburg örökösödés életbeléptetésének. Ez az, mi irányadóul szolgált a nemességnek a királyválasztásnál s a minek most, bár az oligarchák önző érdekében lett kivitele, a mennyiben általa a királyválasztási jog legalább Miksa és utódai ellenében biztosítottnak látszott, befolyást gyakorolt rá, hogy e diadalt egyszersmind a magáénak is vallja s így szemet hunyjon Ulászló megválasztásáért.

Ulászló királylyá tétele, minthogy ez által az oligarchák a Habsburgok örökösödési jogának háttérbe szorítását illetőleg a nemesség kívánalmainak megfeleltek, királyválasztási jog biztosítékának tekintetett. Azonban e biztosíték nem látszik általánosan kizárni az örökösödési jogot, mert noha ez most a Habsburgokkal szemben áll, nem áll egyszersmind Ulászlóval is. Hisz Ulászló is trónkövetelő, s mint ilyennek támogatására azt hozzák fel a pártján levő urak érvül, hogy Albert unokája.

A Habsburgok e megveretését csakis úgy lehet kiokoskodnunk, a mint előre bocsátottam: azaz a nemzet azok örökösödési jogát figyelmére nem méltatta. Mert, nem lehet mondani s kétségbevonni annál kevésbbé, hogy ők a trón üresedésbe jövésénél azonnal ne intézkedtek volna annak tétleg leendő birtokba vételéről. Sőt, hogy céljukat annál biztosabban elérhessék, Miksa nem hangsúlyozza az örökösödési jogot, hanem elismeri a nemzet választási jogát 1490 július 1-én kelt levelében, kérvén ebben Bártfa városát, hogy adja rá szavazatát.

A Habsburgoknak világhatalmi vágyait és így megérlelt azon ohaját, melyszerint szerettek volna minél hamarább Magyarország birtokába jutni; ismerve legkevésbbé sem kételkedhetünk azon, hogy e kudarcot ha csak tehetik bosszúlatlanul nem hagyják. S nem is hagyták.

Háborút indít Miksa Ulászló és az ország ellen 1490 év folytán. Célja a mint az Ulászló követeinek adott válaszból kitetszik, nem kevesebb, mint örökösödési igényeit vivni ki. És erre neki, ha elegendő pénz és fegyveres ereje lesz nem nyilhatott volna jobb alkalom, mint épen most. Mert Ulászló tehetetlensége, a mellette lévő urak tétlensége s a pénzhiány csaknem lehetetlenné tett minden komolyabb védelmet. Ez az, mi lehetővé tette Miksa hadainak ez év folytán csaknem egész Ausztria visszavételét és Magyarország több városának s ezek közt Székesfehérvárnak bevételét. Ezen ép oly váratlan mint kedvező eredmény nem ok nélkül táplálhatott reményt Miksában arra nézve, hogy egész Magyarországot megszeresse. De, fizetetlen zsoldosainak elégtelensége miatt a hadműveletek folytatásában meglévén gátolva, mindez csak remény maradt s így be kellett érni a már kivivott eredménnyel. Azonban a kivivott előny sem lehetett tartós Miksára nézve, mert sem az osztrák rendektől, sem atyjától nem kapván segélyt, kénytelen lón foglalmányait az annak visszavételére 1491 megindított magyar hadakkal szemben erélyes ellenállás nélkül elveszni engedni. A magyar hadaknak most vivott győzelmei s az attól való félelem, hogy majd Ausztriára is elkerülhet a sor: arra készítették Miksát, hogy béküljön.

A Habsburgok örökösödésének fegyveres erővel kísértett kivívása sem sikerülvén, eloszlani látszott a királyválasztási jog felett borongó homály. Azonban ez csak látszat maradt. Mert, noha a magyar hadak győztek, mégis Ulászló, esztelensége és gyávasága következtében oly békepontokat fogad el, mintha az osztrákok arattak volna diadalt. A békeegvezmény több sérelmes pontjai közt, legnyomasztóbb az, hogy ő is elismeri a Habsburgok örökösödését.

A magyar nemzet abbéli reménye, hogy a csak most kivivott győzelem által megmenekül a Habsburgok igényeitől s így vége a küzdelemnek egészen meghiusult. Nem szűnik meg tehát, hanem még hevesebben foly mint eddig. A két fél közt most ujult erővel folytatott küzdelem jellemzésére legyen elég megjegyezni annyit, hogy a nemzetnek most nemcsak a Habsburgok, illetőleg Miksa, hanem Ulászló s az őt környező főurak ellenében is kell királyválasztási jogát védeni. Ez azon irány, mely az e tekintetben később történendőket jelöli, s mely Ulászlót gyámoltalansága mellett is

ugy tünteti elénk, mint a nemzet királyválasztási jogának elleuségét, vagy legalább olyat, ki azon volt, hogy a nemzet által védett királyválasztási jogot ugyan a nemzet által semmisíttette meg, el akarván erőnek erejével fogadtatni vele általa elismert feltételes örökösödési jogát a Habsburgoknak.

A mint fennebb említém a Magyarországból kiszorított Miksa békülni akart s ki is békült Ulászlóval, ki szintén hajlandó volt erre ugy, hogy a magyaroknak nem volt mit köszönni benne. A békeegyezménynek, mely egyrésről Miksa, másrésről Ulászló követeknek közmegállapodása mellett Pozsonyban 1491 november 7-én jött létre, idevágó pontja a következő: „Ő felsége Ulászló király, mostantól fogva kétségszöndhatatlan királylyául ismertetik Magyarországnak, és az országot halála után törvényes fiutódaira hagyja, mint örökséget, ha pedig fiutódai nem lennének, Miksára s utódaira.”

Azonban Ulászló által ekként ujbol biztosított örökösödési joga a Habsburgoknak gyengébb volt egymagára semhogy a nemzet hozzájárulása meg ne kívántatott volna. Átlátta ezt Miksa római király, s éppen azért nem mulasztja el Ulászlót rávenni, hogy az általa családjának elismert feltételes örökösödését, ismertesse el a nemzettel is, hitttel kötelezvé az t a békeszerződés említett pontjának megtartására.

Miksának a maga és családja érdekében tett e gondoskodása, kitűnik a következőkből: „Ulászló király és az egész ország köteleztetnek ez örökösödésre már előbb kötött szerződések helyben hagyni, megerősíteni és megújítani ugy, hogy ha Ulászlónak fiörököse egyenes ágon nem lenne, vagy lenne ugyan, de elhalna, akkor Magyarország, a hozzátartozó országokkal együtt szálljon a római királyi felségre Miksára vagy pedig annak fiörököseire egyenes ágon.

„Hogy pedig a római királyi felség ezen örökösödésről eléggé biztosíttassék: határoztatott, hogy Ulászló ezen és az országot közelebről érdeklő fontos ügyre nézve minél hamarább országgyűlést hiv össze, melynek helyéről és idejéről tudatta a római királyt is, hogy ott ennek követei is megjelenhessenek. Az ezen országgyűlésen megjelenendő főpapok, bárók, nemesek és országlakosok ezen mostani békeegyezményt elfogadják; ezen kívül együtt és egyenkint kötelezni fogják magokat eképen: Ha Ulászló törvényes fiörökös nélkül halna el, azon esetben Miksát, a római királyt, vagy

fiai valamelyikét vagy, valamelyik unokáját az ország kétségtelen és törvényes királylyá választandják, az ország birtokába bevezetik, neki, mint azoknak tartozott hódolatot tesznek, s erre ott mindnyájan megesküsznek a római király jelenlétében.“ Hogy a maga és családja örökösödését illetőleg soha semmi kétség se foroghasson fenn, Miksa figyelme kiterjedt arra is, hogy mindazok, a kik a feennirtak megerősítéséhez nem járultak, tartozzanak magukat azok elfogadására esküvel kötelezni; sőt mi több, a királynak minden utóda, minden új püspök, nádor, erdélyi vajda, koronaőr, szóval minden nagyobb tisztviselő, még a fontosabb várak kapitányait sem véve ki, köteles hivatalba lépéskor e szerződést esküvel megerősíteni mindaddig, míg a Habsburgok örökösödése életbe nem lépik.“

Ezek a Habsburgok örökösödése tárgyában ujbol megállapított békeegyezmény nevezetesebb pontjai; melyeket megerősíteni és a mondottak szerint a nemzettel szentesíttetni Ulászlónak lett feladatává. Ulászló e feladatának meg akarván minél hamarább felelni, ellenére az urak nyílt kifejezését nyert elégtelenségének, a maga részéről már 1491 december 6-án megerősítette a békeegyezményt. E szerint tehát, most ujbol helyreáll a Habsburgok örökösödésének a magyar hadak győzelmei folytán megingatott alapja. De kérdés, hogy helyreállhat-e egészen, azaz a nemzet fogja-e azt miként királya tette hozzá járulásával szentesíteni? A mint említém Ulászló lett vállalkozó arra, hogy a nemzetet az egyezmény megerősítésére rábirja s így a Habsburg örökösödési jogát szilárd alapra fektesse. És ő, miután egyik feladatát a Habsburgok örökösödési jogának általa lett megerősítésével megoldotta, mint Miksa eszköze, meg akarta oldani a másikat is t. i. elakarta ismertetni azt a nemzettel is. E czélból hirdetett 1492 február 2-ára országgyűlést.

Azonban ezen országgyűlés nem felelt meg Ulászló annál kevésbbé Miksa várakozásának. Mert a mint a nagy számban összegyűlt országos rendek előtt, a már jóelőre elhírhedt béke pontjait, de különösen a Habsburgok örökösödéséről szóló passzust olvassák, kitört a vihar.

„Nemesek, nem nemesek megannyian hévvel tiltakoztak elene, tagadván, hogy őket olyatén szerződés kötelezhethné, mely

országos felhatalmazás nélkül alakult meg. Lehurrogatták Báthory Istvánt és Bakacs Tamás püspököt, a közügy árulóinak mondván őket.“

A nemzet közhangulatának ezen nyilatkozata mellett szó sem lehetett a Habsburgok örökösödését biztosító békepontok megerősítéséről. Vissza van verve tehát a Habsburgoknak a nemzet királyválasztási joga ellen intézett támadása, de nincs kezükből kiütve a kard, s következésképp nem teljes a győzelem. A kardot Ulászló adta kezökbe s csakis ő ütheti ki. De ő ezt nem teszi, hanem még módot és alkalmat nyújt annak villogtatására, Miksát a maga és családja örökösödési jogának kétségbevonhatlanná tételében támogatván.

Az országgyűlésen nem vihetvén ki a Habsburgok örökösödéséről szóló pontok megerősítését, Ulászló titokban minden gondját arra fordította, hogy kézalatt az urak közül minél többet megnyerjen ez ügynek. És neki csakugyan némileg sikerült is ezen eljárása; mert azon 15 főuron kívül, kik még 1491 november 29-én saját pecsétjük alatt kiadott kötelezvényben elismerték a békeszerződés érvényességét. 1492 folytán találkozott még számos egyházi és világi ur, kik szintén elismerik azt kiadott okmányokban.

De ez még nem volt elég arra, hogy a Habsburgok örökösödési joga teljesen biztosítottnak tekintessék, épen azért, mint Horváth mondja nem szűnt meg Miksa Ulászlót sürgetni, ügykezniék valahára a rendekkel is megerősíttetni a pozsonyi békekötést. Ulászló Miksa sürgetésének engedve 1493 Szt.-Mihály napjára országgyűlést hirdetett e célból. De Ulászló ezen ismételt kísérlete nemcsak, hogy nem sikerült, hanem szemrehányásokat is kellett kiállani az urak részéről tétlensége és az örökösödési jog eligérése miatt.

Ezután meggyőződhetett mind Ulászló mind Miksa arról, hogy céljukat ez uton haladva teljes lehetetlen elérni. Talán épen ezen oknál fogva több éven keresztül nem is tétetett kísérlet e tekintetben. Azonban mind e mellett sem tűnt el, mint alább látni fogjuk, Miksának a maga és örökösödése iránt táplált reménye, hisz Ulászló biztosítékot nyújtott neki erre. Független áll tehát a Habsburgok örökösödésének kérdése.

Ugyde az 1498-iki országgyűlésen a rendek által hozott végzések egyik pontja, melyből a nemzetnek általában az idegen dynastiák iránt tanusított ellenszenve rí ki, aligha nem a Habsburgok örökösödésének teljes mérvben való kizárására van irányozva. Az országgyűlésnek e helyre vonatkozó czikkje (45) ezt mondja: „Ha Magyarország királya örökösök nélkül mulván ki, a nemzet új királyválasztás végett gyűlést tart, a külföld követei ide ne bocsáttassanak, mint, kik az urak s általában a hazafiak elcsábítását szokták ilyenkor célba venni.“

E végzés a nemességgel szövetségzett Szapolyai Istvánnak volt a műve, ki még most tervbe vette János fia utjának egyengetését, a koronához a még nőtlen király halála esetére.

Annál sokkal nevezetesebb s így nagyobb fontossággal bir az 1505-ik év őszén hozott rákosi végzés. Mi ez a végzés? Ez a szó szoros értelmében reactio az idegen dynastiák s így a Habsburgok ellen. Mi idézhette elő ennek létrehozatalát? Minthogy Ulászló 1493 tett sikertelen kísérlete után nem hozta a pozsonyi béke-egyezményt megerősítés végett szőnyegre, nem lehet azt mondanunk, hogy a királyválasztási jog ellen irányzott újabb megtámadás miatt való ingerültségében hozta volna a nemzet az idegen dynastiák kizárására vonatkozó végzést.

Ez tehát nem indok, de kellett mégis valaminek lenni. Ha tudjuk a Szapolyai családnak a trón elnyerhetése iránt ápolott terveit, és a nemzet azon most uralkodó hangulatát, mely szerint az idegen vérből származott királyok okai az ország nyomasztó állapotának, lehetetlen ezekben nem keresnünk az indító okot.

A mint említém, már Szapolyai István ápolni kezdte azt a tervet, miként lehetne fiának, Jánosnak az utat megegyengetni a trónhoz.

Tett is e tekintetben lépést a mennyiben az 1498 országgyűlési végzés 45. czikkje mint Horváth Mihály mondja — az ő műve fia érdekében Miksa igényei ellen intézve. Szapolyai István terve nemcsak hogy vele sirba nem szállt 1499-ben történt halálával, hanem igen is fogékony talajra szált özvegye s fia szívében. A Szapolyai családnak s pártjának célja nem volt kevesebb, mint Jánost minél hamarább trónra ültetni. Épen azért 1505-ben nyíltan felléptek abbeli tervük kivívásával, mely szerint a királyi szék-

hez vezető út előkészítettnek Szapolyai Jánosnak. A trónhoz vezető legbiztosabb út Ulászló leánya kezének meggyerése leendett. Ugyde ezt elérni most, midőn a már Miksa felé hajló Ulászló részéről a Habsburgok örökösödése biztosítva van, nagy feladat. Tudhatta a Szapolyai párt, hogy czélt ez úton nem fog érni, és mégis fellépteti Jánost, mint leány kérését.

Szapolyai János kikérte Ulászlótól, leányának a csak két éves Annának kezét. Azonban kérése a Miksa örökösödése ellen tett határozott nyilatkozata mellett is, visszautasított. E szerint a Szapolyai párt által Miksa örökösödése ellen intézett támadás, nem a királyválasztási jog biztosítására, hanem János trónhoz vezető utjának előkészítésére lett irányozva. Hogy esik mégis, hogy az ekként megveretett, s megveretéséért boszus párt diadalra jutott az 1505 év őszén tartott országgyűlésen? Erre azt lehetne mondani, úgy, hogy nagy többségben volt. De ez nem áll, mert e párt jelentékenysége mellett is kisebb volt annál, sem hogy azzal lehetett volna kivinni azt, a mi csakugyan ki lett víva.

Kellett tehát lenni valami más közvetítőnek; ezt pedig nem lehet egyébben keresni. mint abban a körülményben, mely szerint a nagy többség az idegen vérből származott királyokat hibáztatja az eláradt bajokért. És ez most annál természetesebb, mert Ulászló idegen, ki alatt pusztulásnak van kitéve az ország. Ez az, a mi a kudarczot vallott s e miatt zavargó Szapolyai pártnak malmára hajtotta a vizet, tetemesen elősegítvén az 1505-iki végzés színrehozatalát. Tekintsük meg röviden a rákosi végzést.

Ulászló a kudarczot vallott Szapolyai párt zavargásainak lecsendesítésére 1505 Szt-Mihály napjára országgyűlést hirdetett. De ezen gyűlés nemcsak hogy kívánt sikert nem eredményezett az ő részére, hanem még, miután több főúr, s köztük Bakacs Tamás esztergomi érsek és Perényi Imre nádor is a Szapolyai párthoz állottak, növelte a zavart; kiállítván egy, az országgyűlésen jelen volt urak és nemesek összesége által aláírt okmányt, mely a legmélyebben sérti Ulászlót és általában az idegen dynastiákat.

Ezen, 1505 október 12-én létrejött rákosi végzésben a rendek kinyilatkoztatták: hogy, „miután az ország szétrongyolásának, gyengülésének és jelen csufságos pusztulásra jutásának főokát azon idegen s külföldi urakban, s királyokban találják, kik azt gyakorliban kormányozták stb. stb.

Ezen roppant bajnak s mindnyájunk kárának elejét akarván venni, nehogy azon esetre, ha a világból fiörökösök nélkül találna kihalni a mi felséges urunk Ulászló Magyar- és Csehország királya, s nehogy bárki az idegen fejedelmek közül ezen országokat erőszakosan bitorolja és bennünket örökös szolgaságra vessen: a legnagyobbtól a legkisebbig, a legkisebbtől a legnagyobbig egyformán határozzuk és rendeljük: hogy mostantól fogva örökidőig, valahányszor s valamikor ezen ország fejedelmétől és királyától megfosztatik, fiörökösök, kikre az ország törvényhez és szokáshoz képest szállani fogna, nem maradván, akkor s mindannyiszor semmiféle külföldit, bármily nemzetű s bármily nyelvű legyen, királyunkkal nem választunk, hanem csak illetén hivatalra képes és alkalmas magyart keresünk meg e végre, és közös akarattal s egy szívvvel lélekkel, csak a Rákos mezején és nem másutt fogadunk el urunkul, királyunkul.“

„Mínthogy pedig némely szomszéd királyok, a kik ezen ország birtoka után áhitoznak s a kik, ha mostani királyunk fiörökös nélkül halna el, a mit az Isten ne engedjen, sőt talán még királyunk életében is kinyujtanák kezöket ezen ország után, ennek némely részét vagy talán az egészet is megtámadnák: hogy ezen esetben véreink, kivált a határ szélén lakók valami képen az ő hatalmuk alá ne kerüljenek, ezen mi mostani határozatunk ellenére: ezennel ígérjük, fogadjuk, esküszünk a magunk és örököseink nevében u. m. mi főpapok papi hitűnkre, mi főurak és nemesek keresztény hitűnkre és becsületűnkre, hogy azon esetben egymást el nem hagyjuk, hanem erőnkhez képest u. m. az erre nézve fennálló törvények szerint kiállítandó fegyveres erővel oltalmazzuk sőt ha a szükség úgy kívánná az egész ország fejénként fel fog kelni, az ilyen ellenséggel szembe fog szállani s a hazáért halálíg fog harczolni mindaddig, míg Isten segélyével megszabadítottuk, előbbi nyugalomát visszaadtuk.“

„Ha pedig közülünk valaki ezzel ellenkezőt tenne, az ilyen, vagy az ilyenek örökös hűtlenség bűnébe essenek, nekik sem a király, sem az ország meg ne kegyelmezhesse, hanem örökös szolgaságba, parasztságba taszítottassanak, hogy nemzetségről nemzetségre, végnélkül szenvedjék bűnök büntetését.“

E határozat fontosságát elvitatni lehetetlen; mert általa nemcsak a magát nemzeti pártnak jelző Szapolyai párt jutott diadalra, hanem az egész nemzet, ha védelmében annyi lelkesültséget, megtartásban annyi erélyt tanusít, mint a mennyit felmutatott annak létrehozásánál. Mondanom sem kell, hogy ez jórészt a Habsburgok örökösödési kilátásának végleges meggátlására történt, a Habsburgokénak, kik csaknem félszáz éve már azzal gyötrik a magyart, hogy rátukmálják uralmukat.

Nem került Miksának nagy munkába felismerni, hogy hová céloz az említett végzés. Épen azért, ha minden előnyt, mit eddig elé hosszú fáradság és tusa után kivivott elveszíteni nem akar, tenni kellett. Tett is még pedig többet, mint a mennyit más ily helyzetben szokott. Nevezetesen, tapasztalván, hogy az egyszerűen kivivott előny, mely Frigyesnek sikerült, Mátyással és a magyar nemzettel szemben, mily gyenge biztosíték, most nem elégszik meg csupán a magyarok megijesztésével, hanem a maga és családja örökösödését más oldalról is biztosítani akarja, házassági szerződéseket tervelvén egyrészt a maga unokái, másrészt Ulászló leánya és a még csak születendő gyermeke között. Midőn ezt teszi nem mulasztja el egyszersmind hadikészületeket tenni és az országot ha csak lehet fegyveres erővel kényszeríteni a rákosi végzés visszavonására.

A házassági szerződést illetőleg kötelezettséget vállal Miksa magára, hogy Ulászló leányát, Annát unokája Ferdinánd nőül venni; abban az esetben, ha a kis hercegnő elhalna szintén azt, ki ezután fog születni, ha pedig a magyar királynénak fia születnék, ez ugyan az ő unoka hugát Máriát vegye nőül. De nem volt Ulászló és neje részéről ezen hármassági szerződésnek Budán 1506 tavaszán lett megerősítése elég; gondoskodik ő nejeéről, leányáról és leendő gyermekéről is, ezeket halála esetén Miksa védelmébe és gyámsága alá ajánlván.

Ezek kivitele után, előbb tett fenyegetőzéseinek, melyekben fellépésének jogosságát és a magyarok igaztalanságát akarja feltüntetni, nyomatékot adandó 1506 megkezdí a boszuló hadjáratot. Most már az a kérdés merül fel, vajjon a rákosi országgyűlés élén állott főurak érvényt tudnak-e szerezni az itt hozott s általuk is aláírt végzésnek. Hogy az urak becsülete megmaradjon, a dolog

természetéből kifolyólag minden eszközt meg kell mozdítaniok arra, hogy a rákosi végzésben kimondott esküjüknek és kötelezettségüknek megfelelőleg azt minden támadás ellen megvédjék. Azt hinné az ember, hogy az urak az utolsó csepp vérig védik s másokkal is védelmeztetik a végzést: — De ők ezt nemcsak hogy nem teszik, hanem vak eszközeivé vállnak Ulászlónak és Miksának azon béke megkötésénél, mely falba szorítja a rákosi határozatot, a Habsburgok örökösödési jogát újból biztosítván.

Alig kezdték meg Miksa hadai a műveleteket, már is fölöslegessé vált azok tovább folytatása. Fölöslegessé tette az a körülmény, hogy Ulászló nejének fija született és így meg van a bizonyos trónörökös. Nem volt mást mit tenni, megkezdik Miksa és Ulászló biztosai a békealkudozásokat. Ezen alkudozásoknál nevezetes az, hogy Miksa nem lát elég biztosítékot a maga jogaira nézve akkor ha csak Ulászló teljhatalmu követei jelennek meg a kitűzött helyen, Óváron. Felszólítja tehát Ulászlót, eszközölné ki, hogy a rendek is küldjék el biztosaikat az alkudozásokra.

És Ulászlónak, ha ugyan nem is a rendekkel, de az urakkal, kiknek nagyobb része a rákosi végzés hozatalánál főszerepet játszott, sikerült adatni ki egy okmányt, melyben ezek is felhatalmazzák Ulászló követeit a magok és az ország nevében arra, hogy a császár követével alkudozzanak úgy a mint jónak látják, ígérnek s kötelezik magokat arra, hogy mindazt, mit a békekövetek elfogadnak, megerősítenek, azt ők is elfogadják, megerősítik s másokkal is megerősíttetik.

Itt nevezetes az, hogy azon urak nagy része lesz eszköz a mostani békekötésnél, kik a rákosi végzés hozatalában oroszán részt vettek. Ezek sorába tartozik a híres Szapolyai János is. A békeegyezmény idevágó pontja a következő: „Mi Miksa fenntartjuk magunknak és örökösainknek egyenkint és együttesen mindazon örökösödési s egyéb jogainkat, melyekkel Magyarországhoz s hozzátartozókhoz eddig is birtunk s jelenleg is birunk.

Ulászló gyámoltalansága és a főurak nagyobb részének elvetelensége megint úgy felemelék Miksát, hogy minden a trónörökösödéshez tartott igénye előbbi kerékvágásába tért vissza. De csak a rákosi végzés előttibe, mert miként ott Ulászló s a főurak egy részétől ismerttetett el és biztosítottatott a Habsburgok örökösödése, úgy itt is. Függetlenül áll tehát a Habsburgok örökösödésének kér-

dése, mert a nemzet nagytömege, miként előbb, úgy most sem járt a fentebb említett pont megerősítéséhez. Miksa érezte is ennek hiányát. Tett kísérletet erre vonatkozólag, de hasztalan.

Midőn a nemzet most ismételten ellenszegült, minden oly nyomásnak, mely királyválasztási jogának megrontására irányult, nem mulasztotta el egyszersmind haragját éreztetni Ulászlóval is, ki a baj legfőbb okozója. Nevezetesen, Ulászló fiát Lajost, ki még egy éves sem volt, meg akarja 1507-ben koronáztatni; de a rendek ezt neki nemcsak hogy meg nem engedték, hanem éles szemrehányásokat tettek a rákosi végzés megsértéséért, melyet a Habsburg örökösödésének mult évben tanusított elismerésével tett.

Már a rákosi végzésnek csak most közelebbről lett kijátszása is elég ok volna arra, hogy Ulászló kérésének a nemzet ellenszegüljön; azonban volt más ok is t. i. nyomára jutottak a rendek annak, hogy Ulászló és Miksa között folynak a titkos alkudozások holmi házassági dolgokban és annak, hogy Ulászló halála után, gyermekeinek gyámja a császár lesz. A rendek a mellett hogy a királyt szándékával visszautasítják tiltakoznak hevesen az alkudozások és gyámság ellen, s Ulászló korlátozására felállítják a „tanácsról“ szóló, nevezetes törvényt.

Hogy mindezt a nemzet az Ulászló által forcírozott Habsburgok örökösödése elleni gyűlöletből tette, azon nem lehet kételkednünk. Nem azért, mert már a következő évben, a mint magát lehűtötte a gyermek Lajos koronázási kezdéséhez sokkal szelidebb, mondhatni engedékenyebb hangon szólott.

1508-ban Rákoson országgyűlés tartatván, ennek tárgyai közt előfordult Lajos ügye is. Hosszas tanácskozás után a rendek beleegyeztek Lajos megkoronáztatásába a következő feltételek mellett:

„Biztosítsa Ulászló a rendeket Lajos nevében, hogy ez a nemzet szabadságait és jogait sérthetetlenül fenn fogja tartani, nyilatkoztassa ki továbbá, hogy sem életében, sem halála után fiját Miksa vagy más külfejedelem gyámságába nem adja, ismerje el végre, hogy Lajos mikor nagykorúságra fog jutni személyesen is köteles fogadni, királyi hatalommal csak ezen eskü letétele után birandván.“

Ulászló május 29-én kiadott okmányában e feltételeket elfogadván, Lajos június 4-én Székesfehérvérott megkoronáztatott.

És most, miután már Ulászló azon legfőbb óhaja, melyszerint még életében biztosítani akarta Lajosnak a koronát, teljesítve lett:

méltán elvárta tőle a nemzet, hogy ne tegyen ezután semmi olyat, mi a külbefolyásnak tért nyitva az általa most újból elismert királyválasztási jónak árthatna. Ugyde Ő sokkal gyarlóbb ember, semhogy a nemzet ebbeli kívánságának meg tudna felelni. A nemzet kívánságának megfelelőleg okvetetlen le kellene mondania minderről, mi a Habsburgoknak biztosítékot nyújt örökösödésük kilátásába helyezésére. Ulászlótól ezt várni hasztalan dolog, mert annyira rabja Miksa ügyes diplomatiájának, hogy valamint eddig nem tudott ugy ezután sem lesz képes az elől kiállani. A mint említők, Miksa a rákosi végzés színrehozatala után a maga unokái és magyar király gyermekei között tervezett házasságot tette második alapjává örökösödési jogának biztosítása tekintetéből. Ezen házassági tervnek Ulászló által lett elfogadása, a mennyiben azt gyermekei jövőjének biztosítása szempontjából tette indokolható, de már az, hogy ennek alapján a nemzet beleegyezése nélkül oly szerződéseket kössön, melyek előbb vagy utóbb a Habsburgok kezébe játszassák az örökösödést a királyválasztási jog ellenére, nem.

A mondottak után felesleges ismételni Ulászlónak e tekintetben tanusított magatartását, hanem egyszerűen kimondom, hogy ő ezután is csak a régi marad t. i. eszköze Miksának, a már előbb megkezdett házassági szerződés alapján a Habsburgok örökösödésének elismerésére nézve. Igaz ugyan, hogy Lajos megkoronáztatása után nem történt, legalább köztudomás szerint, semmi nevezetesebb mozzanat a királyválasztás és örökösödés kérdésében; de az is kétségtelen, hogy Ulászló, Miksa vetélytársa Szapolyai János által lett több rendbeli megkisértés után is a Habsburgokhoz vonzódott. Van tehát Miksának vetélytársa Szapolyaiban, ki szintén mint a Habsburgok Ulászló leányának megnyerésével akarja egyengetni utját a trónhoz. Szapolyai fellépése különösen az által vált veszélyessé Miksára, hogy a lengyel királylyal, Zsigmonddal 1512 óta sógorságba jövéen, ez mindenkép igyekezett Ulászlót a Vajda érdekébe vonni. De a lengyel király támogatását tetemesen ellensúlyozta a király mellett álló uraknak s ezek közül különösen a kanczellárnak Szathmárinak, ki Miksa felé hajlott, Szapolyai iránt ellenségeskedése. Azonban ez egyensúly, miután az udvari pártban lévő főuraknak sikerült Zsigmond lengyel királyt Szapolyai pártolásától elvonni, nemsokára felbomlott.

Vetélytársa felett ekként győzedelmeskedvén, Miksának nem állott semmi útjában, mi a maga és családja érdekeinek biztosítására vonatkozó czélzatait meggátolhatta volna. Nem, mert Zsigmondot Szapolyai szövetségétől nemcsak elvonni, hanem a maga ügyének támogatására megnyerni is sikerült.

Magát így támogatva érezvén, nem csoda, ha teljesen véget akar vetni az előbbi bizonytalanságnak és meg akarja ujítani a már rég tervezett családi szerződést remélvén, hátha ez nagyobb biztosítékot nyújt a Habsburgok örökösödésének, mint az előbbi egyezmények. Ennek valószínűségét következtethette az Árpádház fiágának kihalása után fellépett dynastiák történetéből; mert Mátyás kivételével egyetlenegy sincs, ki ne női ágon jutott volna trónra. Miért ne juthatna a Habsburg dynastia is így? Mindenesetre ez lehet azon indok, mely őt már 1506-ban ide terelte; s melyet most török vagy szakad kivisz.

Hogy a végleges megállapodásban semmi akadály se merülhessen fel: Miksa és Ulászló még 1514 megkezdették az alkudozásokat. Ezeknek eredménye lesz az 1515 családi conferentia. Ez Pozsonyban veszi kezdetét; de minthogy a császár itt személyesen nem jelenhetett meg több hónapig, ezután Bécs lesz a titkos tanácskozások központja. Itt a pozsonyi alkudozások alaplán csakhamar megállapodásra jutnak mind a házassági, mind a családi szerződést illető kérdésben.

A házassági szerződés megállapításával tisztában voltak július 22-én.

Ezen megállapodás szerint: Lajos magyar király eljegyzi magának Miksa unokáját Máriát, „összkeelésük, mihelyt koruk engedni megtörténendvén;“ Annát Ulászló leányát eljegyzi magának Károly Németalföld és Spanyolország fejedelme, vagy ha ez nem Ferdinánd, ha ez sem: akkor maga az öreg császár fogja nőül venni a 12 éves hercegnőt.

E nyilvános pontok mellett vannak még titkosak is; melyek értelmében, ha a szerződő dynastiák valamelyike kitogna halni, akkor az életben maradt örökösödési joggal fog birni Ausztriában, Magyar- és Csehországban. De, mi feltűnő, nagy nyomatékka van kiemelve az, hogy, ha Lajos fiutódok nélkül találna kimulni, Anna férje örökölje Magyarországot.

Ezen családi szerződés titkos pontjai látszatra mind a két dynastia, valójában pedig a Habsburgház érdekében hozattak. Itt az a kérdés merül fel, hogy jóerővel bírnak-e vagy nem? A felelet egyszerű: nem. Nem pedig azért; mert Magyarország alkotmányos állam, s mint ilyennek sorsa felett nem dönthet egy-két dynasta. Ezt kimondotta Perényi Imre nádor, a nemzet nevében tiltakozván ilyen, alkotmányos jogainkat sértő határozatok ellen.

De a rendek tiltakozása ellenére is úgy tekintette Miksa és Ferdinánd említett családi szerződést, mint érvényest, s hogy az a nemzetre kötelező erővel bír.

De bármily eltérők is a vélemények és a Habsburgoknak bármennyire nincs igazok ha azt hiszik, hogy ez utolsó és e tekintetben legutolsó szerződés kötelezi a magyar nemzetet, mindenesetre kétségsbe vonhatlan, hogy ez, a Habsburgoknak a viszonyok és körülmények kezükre játszván messze kiható fontossággal bír.

A mondottak után tehát láthatni, hogy mily hévvel küzdött úgy az egyik, mint a másik fél; az egyik szerződés alapján nyert jogának tetteles életbe léptetéséért, a másik megtámadott joga védelméért. S míg a Habsburgok több rendbeli szerződés által igyekeznek 1463-ban nyert, de a magyarok által Mátyás halála után számba sem vett örökösödési jogukat biztosítani; addig a nemzet 1498. és 1505. oly határozatok hozatalával akarja annak útját állani, mely kizár minden külföldit, mint idegent Magyarország trónjából. Csak az utolsó szerződés Miksa és Ulászló között az, mely ellen tiltakozott a nemzet, de melylyel szemben semmi határozott intézkedést nem tett. Bár nem történt II. Lajos uralkodása alatt sem e tekintetben semmi, mégsem lehet azt mondani, hogy a Habsburgok örökösödése egyenesen ez által lépnék életbe; hanem annyit igen, hogy ez lett az egyik alap, melyen Ferdinánd főherczeg fellépik s a magyar nemzetre több százados gyászt hozó mohácsi nap az, mely meggyengítvén a nemességet, lehetővé tette neki magyar trónra jutását.

Pap András.

A csik-somlyói rk. finővelde alapítványai.

„Arbor honoretur, cuius nos umbra tuetur.“

„Tisztelet a törzsnek, melynek kegyes árnnyai védnek.“

A) Az erdélyi rk. ösztöndíj-alapról általában.

Mióta Báthory István lengyel király és illetőleg testvére Báthory Kristóf erdélyi fejedelem *ezelőtt épen 300 esztendővel* a jézustársasági szerzetes rendet az erdélyi részekbe behozták és nagylelkűleg adományozták; azóta a jezsuitákra bízott akadémiák és lyceumok mellett, nevezetesen Kolozsvártt, Gyulafehérvárt, Maros-Vásárhelytt és Udvarhelytt a szegény tanulók részére finőveldék is alakultak ugyancsak az említett fejedelmi intézkedés és adományozás alapján.

Ezen *Báthory-féle* alapítvány képezi az erdélyi rk. ösztöndíj-alapnak első törzsét, melyet később I. Leopold király a fiscus kezéből, melynek javára az erd. protestáns fejedelmek alatt elkoboztatott volt, a katolikus státusnak visszaadván és tetemesen gyarapítván, keletkezett az erdélyi rk. ösztöndíjalapnak e fejedelemtől nevezett második törzsvagyona, a *Leopold-féle* alapítvány.

A nevelés-oktatásügy felkarolásában messze kimagasló kegyes fejedelemasszony *Mária-Terézia* az erd. rk. nevelési alapba több-féle róla nevezett alapítványokat fektetett be, ugymint: a) a Convertita, b) az erdélyi jezsuiták-féle, c) a medgyesi kegyesrend-féle, d) a váczai convictusi s e) a budai és bécsi thesianumi alapítványokat. Ezek mind *Mária-Teréz*-alapítvány néven állanak és ösztöndíj-alapunk harmadik nagy törzsét képezik.

Gr. *Apor* István kincstárnok a múlt század elején nevelési célra oly jelentékeny alapítványt tett, hogy azt mint az ösztöndíj-alap egyik nagyobb mérvű törzs vagyonát említhetjük fel.

Az ösztöndíj-alaphoz tartozott, de eladott fekvőségek és szerzemények ára, és a meggyűlt kamatokból, valamint az alap fölöslegeiből alakult pénzek szintén egy másik *közalapítványi* tőkét és törzsvagyont képeznek.

Végre az ösztöndíj-alap egyik nagy, igen figyelemre méltó törzsvagyonát összehozták időnkint egyes nagylelkű alapítók (fun-

dator-ok), kiknek alapítványai rendesen és első sorban ugyan az alapítók családjaiból származott tanulókról gondoskodnak; de ezek nem léteben az alapítvány-levelek értelméhez képest fordíthatók más szegény, de jó erkölcsű és szorgalmasan tanuló ifjak felsegítésére is.

Ezen egyes alapítók, kik a kolozsvári, gyulafehérvári, marosvásárhelyi, székely-udvarhelyi, kantai és csik-somlyói növeldékbe kisebb-nagyobb összegű fundatiókat tettek a csik-somlyói seminariumnál oly tekintélyes számmal vannak képviselve, mint — eltekintve a Báthory-, Leopold-, Apor- és Mária-Teréz-féle nagyobb összegű és számú alapítványoktól — az említett többi növeldék alapítói összesen!

E figyelemre méltó jelenség előttem valószínű okául a következőket hozom föl: Az előbb említettem fejedelmi nagy alapítványok élvezete a csik-somlyói seminarium növendékeire nem terjedt ki. A Báthory-féle csak a kolozsvári két növeldéhez, a Leopold-féle a többi növeldékhez, úgy szinte a Mária-Teréz-féle alapítványok élvezete is általán azon convictusokhoz volt kötve, melyeket eltöröltetése előtt a jézustársasági szerzet tartott fen. Funnélfogva a csik-somlyói seminariumról, mely a szegény ferencz-rendi szerzetesek kezén volt iskolák mellett alakult, más kegyes jótévedőknek és alapítóknak kellett gondoskodniok, hogy ezen különösen szegény székely vidék jóreményű ifjusága is a többi növeldék tanulóihoz hasonló valamely jótéteményben részesítettén, ne maradjon le szegénysége miatt a közművelődés versenyteréről. — A M.-Teréz alapítványokból a váci convictusi, meg a budai és bécsi akadémiai-féle alapítványok illetik és pedig jeleutékeny részben (mintegy 1800 rhfrt évi jövedelemmel) a csik-somlyói seminariumot is; és e jótéteményt e növelde élvezte is kivált a restauratióin innen 1791 óta ¹⁾ előbb több, azután csak egy alapítványi hely erejéig. Az új organisatió és tanulmányi korszak óta pedig ezen *Therézia*-alapítvány sem fordul elő a többi alapít-

¹⁾ 1797-ben, midőn a Guberniumnak 2216 számú intézvénnye értelmében a gymnas. ifjuságról vezetett anyakönyvekben a fundatiók jelzésére is állandó róvat kezdett vezetettetni, 5 Teréz-alapítvány fordul elő; 1806-ban 7 Teréz-féle alapítvánnyal ellátott nemes ifju tanul itt, 1812-ben 3; de már 1815-ön inuen 1848-ig csak 1. —

ványi helyek sorában; a miért is csekélységem e tárgyban többször, nevezetesen pedig a gymnasiumnak 8 osztályúvá lett kiegészítése esetéből, hogy a convictusi alapítványok száma is aránylagosan egy-két helylyel, nevezetesen pedig a M.-Teréz-féle alapítványokkal növeltetnék, bátor volt folyamodni; de választ még sehonnan sem nyertem. ¹⁾

Nem lévén tehát az erd. rk. status ösztöndíj-alapjának azon nagyobb forrásaiból a csik-somlyói seminarium aképen dotálva mint a többi fen elsorolt növelő-házak: árvaságát és mostoha sorsát egyes nagylelkű alapítóknak kellett felkarolniok; kiknek kegyes emléke, hogy e szerény lapokon föleleveníttessék, örök hálás tiszteletben tartassék, s a jóirányu nevelés és oktatás szent oltáiraire letett jótéteményeik, t. i. ércoszlopoknál tündöklőbb alapítványaik felől az érdeklődő ivadék bővebb tájékozást nyerjen: a következőben felsorolom a csik-somlyói seminariumnak jobbára szerény székely eredetű, de nemes tényeikben annál dicsőbb Alapítóit.

B) *A csik-somlyói növelőházhoz kötött nyilvános alapítványok.*

1. L u k á c s M i h á l y - a l a p í t v á n y.

Van emlékezet arról, hogy a XVII-dik század végén és a XVIII. elején a csik-somlyói szt-ferencz-rendi szerzetesek, kik kivált 1640 óta, mikor a magyarhoni Salvatorianus tartománytól elvált külön erdélyi Custodiát alkotották, működési körükbe vették a csiki ifjuság nevelés-oktatását is, a szegényebb sorsu tanulóknak élelmezésökről is gondoskodtak ²⁾; minthogy azonban ez a hivektől általok gyűjteni szokott alamizsna kitelhető megosztásában és nem valamely rendszeres és bizonyosabb számú helyeket felölélő ellátásban állott: tulajdonképeni nevelőintézetről csak 1725. november 21-én innen lehet szó, mikor egy ilyennek alapját

¹⁾ 1877. dec. 1-ről 287 sz. a. folyamodtam e tárgyban a mélt. Igazgató-tanácsához; 1878. jul. 10-ről 267 sz. a. Püspök úr ő Excellenciájához s ugyanekkor s e sz. a. megújítottam kérelmemet az Igazgató-tanácsnál.

²⁾ L. a csik-somlyói nevelőház tüzetesebb ismertetését hivatali érdemcs elődöm. most fejevári kanonok Nagy Imre úrtól Gyulafejevári füzetek⁴ 1862. II. 74 - 82. II.

a halhatatlan emlékezetű Lukács Mihály, apost. jegyző és kozmási plebános akkori potom ár szerint is 12,000 magyar frtra menő jelentékeny javainak e célra történt hagyományozása által megvetette.

Lukács Mihály tehát első és legnevezetesebb alapítója a csik-somlyói seminariumnak, mely a nagylelkű fundator védszentjéről mai napiglan sz. Mihály-fnövelének neveztetik.

Mielőtt alapítványi végrendeletét közölném: kíváncsot megismerkednünk ezen nagyemlékü székely atyánkfának tanulságteljes életrajzával, mely is az ő latin eredeti feljegyzése szerint magyaritva a következő:

„Én Lukács Mihály születtem az Ur 1678. évében Lukács Gergely (ki fia volt Mihálynak, ez Tamásnak, ez Lukácsnak) és Veress Anna (ki leánya volt Jánosnak, ez fia Istvánnak, ez pedig Péternek) szülőktől, Kászon-Felsőfaluban, július 25-én, sz. Jakab apostol napján, megkeresztelt akkori kászoni lelkész nt. Lázár György úr, keresztszülőim lévén Litterati Péter és az ő hitestársa.

Ugyanazon istenes szülőktől fölneveltetvén, 1683-ban iskolába kezdettem járogatni különböző mesterek keze alatt. Otthonn kezdettem Kotormányi Péter alatt, s folytattam Bencze Márton, Szentléleki Márton és Török Mihály alatt, 1690 és 1691-ben pedig Csató Máté tanító alatt Ujfaluban töltöttem a gyermeki éveket. 1692-ben a Csiki conventben a T. T. P. P. Franciscanusok iskoláiban Szöcs Pál tanító alatt parvista, 1693-ban Litterati János alatt principista, 1694-ben Antalfi István alatt, ki jelenleg a tód Reformált atyák kolozsvári residentiájában praesidens, grammatisztá voltam.

Ezen év február havában fársáng farkán a tatárok beütöttek Felcsikra, honnan 7077 lelket hurczoltak el, közöttök szentmihályi Búzás, Endes és Kósa tanulótársaimat.

Végezvén ez évet, a következő 1695. esztendőben Kolozsvártt a syntaxist Szombathelyi tanár alatt mint egyszersmint a B. Sz. Mária, az Angyalok királynéja társulatának ujoncza (tyro) és tagja (sodalis), 1696-ban Szenczi tanár alatt a poësiszt, 1697-ben Deveni Mátyás tanár alatt, (ki később mint az udvarhelyi Jézustársasági Residentia előljárója 1710-ben epemirigyben halt el), a rhetoricát végeztem.

Ez év május 6-án csaknem az egész város elégvén, társaimmal együtt a dülő lángokból alig menekülhettem épen. Ugyanez évben Illyés András püspök Nagy-Szombatból (hol 1712. sept. 20-án meghalt) egyházmegyéjének, mely több mint 100 év óta vala pásztorától megfosztva, meglátogatása végett bejővén, a bér-málás szentségével számtalan lelkeket erősített meg, közöttök engemet is, ki bermaatyám Stratti Demeter vezetése mellett Xaveri sz. Ferencznek (kinek tiszteletére a kilencznapi áhitatos-ságot már elvégeztem vala) nevét vettem föl.

1698 és 1699-ben a csiki Conventben közel száz tanuló-t oktattam syntaxisra és grammaticára, kik közül Sajgó Gáspár főapát, Illyés János apát, néhányan kanonokok és többen szerzetesek lettek.

1700, 1701 és 1702 évek folytán Nagy-Szombatban Jézus-társasági Atya Szerdahelyi Gábor alatt a bölcsészeti tanfolyamot elvégeztem s jul. 5-én a nagy-szombati egyetemen Carthe Simon S. F. korlátnoksága mellett magisterséget nyertem. — Eközben 1701. nov. 5-én, sz. Imre napján beléptem a sz. Albert-seminarium papnövendékeinek sorába. Már a magisterség elnyerése előtti évben lassu hidegláz kezdett bántalmazni, mely a hittani folyam-on is 22 hónapon át vízkórral párosulva kinzott, s melyet nehéz koplalások és sanyargatások után a hetedik évben is alig leheto gyökeresen kiirtanom, ugyannyira, hogy hittani tanulmányaimtól, melyek Isten titkos végzése szerint talán nem is valának nekem-valók, engem visszatartóztatna; azonban miután orvosi tanács következtében 1703. april 3-án az alszerpapságot, 11-én a szer-papságot és 15-én, mely fehérvasárnapra esett, a papi rendet fel-vettem, midőn mlts Illyés András erdélyi püspök úr, ki több volt rám nézve mint atyám, egyházmegyéjét másod izben látogatná, engem magával honomba vitt; és ugyanazon 1703. év jul. 2-án, az Erzsébetet látogató B. Szűz tiszteletére szentelt kézdi-nyujtódi kápolnában, ftdő Szebelébi Bertalan ált. püsp. helyettes úr veze-tése mellett 15 pap, sok főúri rend jelenlétében s a nép roppant (incredibilis) gyülekezete közben, mely azelőtt hasonlót nem látott vala, nagy ünnepélylyel mutattam be a Mindenható Istennek zsenge-áldozatomat, s — mint valaki számba vette — 2976 lélekre adtam első áldásomat.

Innen jul. 8-án az Úr szőlőjébe küldetvén, 1703—1709-ig Felcsikon a szt-miklósi megyében munkálkodtam és szolgáltam a rám bízott lelkek javára, ama Rákóczi-féle legveszedelmesebb zavarakban, melyek közt néhány versen alig sikerült majd ezen, majd a másik fél részéről a halált kikerülnöm.

1710. máj. 3-án felsőbb engedélyvel állomásomat a csik-szentmártoni ecclesiával váltottam föl, hol hét egész éven át, minthogy őseimnek elidegenített javait pör útján is visszaszerezni törekedtem, némely nemesektől s aztán a szék csaknem valamennyi tisztviselőitől terhes bántalmakat és üldöztetéseket kellett elviselnem.

Mihelytt végre 1717-ben földerült azon nap, melyen az irgalmas Isten az ő egyházának állandó főpásztort rendelt: mlts Mártonfy György püspök úr, lelkemnek üdülést eszközendő: apr. 27-én áthelyeztetett engen a csik-kozmási egyházközségbe, hol megpihentem ugyan lelkileg; de itt is nehéz és hosszadalmas nyavalygásoktól nyomattam már huszonkét év óta annyira, hogy ez idő alatt négy álló hónapig soha sem voltam egészséges egész 1719-ig, a pestises esztendőig. ¹⁾

1717. máj. 15-től 1719. sept. 2-ig oly szárazság uralkodott, hogy ezen idő alatt a föld még egyszer sem ázott meg annyira, hogy termőképes lett volna.

Ebből 1718-ban hazánkban 1603 óta hallatlan oly éhség támadott, hogy a keményebbek éhségtől kényszerítve gabonát és egyéb élelmiszereket csapatonként és erőszakosan ragadták el a vagyonosoktól, miként az velem is mindenkinek tudomása szerint megtörtént. ²⁾

Az éhségből epemirigy (pestis) fejlődött ki, és jöllehet a katonai és nemzeti tisztviselők ernyedetlen gondoskodása folytán, kik a betegeket elkülönözték, csak lassan tudott terjedni és Csikban 1719. kezdetétől fogva csak szórványosan jelentkezett: julius

¹⁾ Lukács a következő lapokon részletesen leírván azon siralmas veszedelmeket, melyeket 1717, 1718 és 1719-ben a szárazság, éhség, pestis és egerek elszaporodása okozott: e leírásból itt csak azon pontokat hozom fel, melyek az ő személyére és életrajzára vonatkoznak.

²⁾ E mellett érdekes tudni, hogy Lukács saját papi házánál ezen és a következő inséges évben 44 száját tartott. (Album Mich. Lukács. 207. l.

és augustus hónapokban oly erővel lépett föl, hogy a lelkének csaknem fele dőghalálban vészett el.

Én ekkor mint főesperes mlts Mártonfy György püspök úr rendeletéből hitelesen összeállítottam nemcsak a meghaltaknak, hanem az életben maradtaknak is a statistikáját. ¹⁾

1719. sept. 2-án tul a takarodás ideje alatt 15 napon át annyit esett, hogy mind a learatott, mind a lábán álló kalász egész a kiszökdülésig megkelt. Ezután október- és novemberben az egerek annyira elszaporodtak, hogy itt annyit soha sem lehetett látni. Midőn én 1720. márciusában Kozmásról Beszterczén, Fehérváron és Brassón keresztül körutat tettem vala, az egereknek a hó alatt is hihetetlen sokaságát saját szememmel láttam.

Kozmási lelkészkedésem 10-dik évében 1726-ban, midőn az egyházat és hozzátartozókat előmozditanám, és takarékos életet folytatva szerzeményeimet, különösen pedig gabnabeli bevételmet 5000 kalongyáig felvittem volna: nemünk közös ellensége (ki nem ismerte gyermekségem óta fogamzott azon szándékomat, hogy a szegény tanulók számára seminariumot alapítandok) irigységből kivitte, hogy kiestem előljáróim kegyéből, kik parochiámat két felé választották; s midőn ebbeli rendeletöknek élesebben ellenszegülnék ²⁾ s ez elválasztást törvényellenesnek állitanám: oda ütött ki a dolog, hogy időközben hivatalomtól és javadalmazásaimtól elestem s kénytelen voltam magánlag saját házamba visszavonulni.

Eképen nyugalomhoz jutván, a végső teendőkről kezdettem gondolkozni, és nehogy szándékom foganatosítását a kora halál megelőzze: ns. Csik-, Gyergyó- és Kászon-széknél megtettem a lépéseket (értsd: a seminariumra nézve). Miben történt a megállapodásunk: azt jónak láttam örök emlékezet és állandóság

¹⁾ Itt következik az érdekes kimutató, melynek szerzője és főösszegei az idővel együtt a kozmási czinterem déli oldalán is bevésve tisztán olvashatók. —

²⁾ Nehezen esett az érdemes és magas állásu lelkésznek, hogy ns. Csik-Tusnád megyéje épen ő alatta lett önállóvá és vállalt el Kozmás anyamegyétől, melynek eddig filialis vala. Emiatti nehezteletét alapítványozásánál sem tudta elnyomni a nagyemlékü fundator.

(stabilimentum) okáért az okmányok hiteles másolataival együtt ezen Albumba beírni.“ ¹⁾

Eddig tart Lukácsnak 1726-ban írt önéletrajza, mely szerényen és tárgyilagosan tartva, nem beszél ugyan fenhangon saját érdemeiről: de tényekben mégis eléggé mutatja, hogy daczára csaknem folytonos gyöngélkedéseknek, alapítónk ritka lelkesi és gazdálkodási tevékenységet bírt kifejtetni és nagy czélokat elérni.

Eltekintve attól, hogy Tusnádnak anyamegyévé való emelkedését saját érdekéből ellenezte, de azt sem canon-jogilag, sem semmi más tekintetből meg nem akadályozhatta: előljáróival — úgy látszik — kibékült és újból alkalmazást nyert, mert 1729. febr. 17. mint szt-mártoni plebános ad ki egy okmányt; de ugyan e hó 24-én a csik-somlyói seminariumnak testált saját házában csak mint „apostoli jegyző“ ír alá. ²⁾

Meghalt az érdemes férfiú 1730. január 17-én ³⁾ s ohajtásához képest a somlyói zárda kryptájában tétetett örök nyugalomra. Örízze a hálás szívek áldása és kegyelete nemzedékről nemzedékre emlékeztetését!

¹⁾ „Album a Michaelis Lukács.“ 1726. 4—8 lapokon. A becses kézirat, negyedrébten bekötve a csik-somlyói seminarium archivumában van, 200-nál több lapra terjed s tartalmát maga Lukács Mihály a következő magyar nyelvű jegyzet szerint kivonatozza és osztályozza:

„Anno 1727. 18. februarii ez jelen való albumot hét részre osztván, e szerint igazodhatik az olvasó. Tractattatik:

1. Részben N. Székkel, a Tiszteletes diffinitoriummal való acták.

2. Csekefalvi ősz fundusról való ematialisok, combumok etc.

3. Jobbágýokról való főkötések etc.

4. Zálloglevelek, kik directe concernálják a fundatiót.

5. Kiket véreimnek jegáltam, de successiója leszen a Seminariumnak hozzájuk.

6. Adósságokról való contractusok.

7. Egyéb ítýalékok, kikről ezután disponálok; de ha ezekről indisposite találnék decedálni: a négy véreim és a két Lászlófiak aequali divisione 6 részre osztzák, és ha valakinek adós találnék maradni, kiűzessék.

NB. Ezen 7. részről semmi írást nem találok, én Bors Mihály m. k.“

8. 9. és 10. rész gyanánt a fundatio administratorai vezettek registrum-félfeket a Fundator utáni adósságokról. —

²⁾ Album. 17—19. ll.

³⁾ Album. 20. l. Csik-szt-királyi Bors Mihály alapítv. gondnok jegyzete.

A betegeskedés s túlfeszített tevékenység által ellobogott még csak alig 52 éves élet legszebb koszoruját és hervadhatlan cyprus-lombját képezi magyar szövegben itt következő „t e s t a m e n t u m“-a:

„Az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében. ¹⁾

Én kászonfelsőfalvi Lukács Mihály, apostoli jegyző és alsikkozmási lelkész, megfontolván a jelenlét változandóságát, lelkem régi elhatározásánál fogva, testileg és lelkileg épen, végakaratomat a következőképen akarom elrendelni: Először is Isten kezeibe ajánlom lelkemet; azután előttetek, nt. Ferenczi György, hittudor és szentgyörgyi plebános, tek. csikszentkirályi Bors György, tusnádi nemzetes Borbély András és Beteg Péter, kozmási Lestyán János nemes és lófő uraim, kiket jobbkezem beadásával bírálván s vég hagyományom végrehajtóivá rendelek, egyszersmind kérlek, hogy, kik e tárgyban tanuim vagytok, azt sajátkezü aláírástokkal és szokott pecsétetekkel hitetek szerint megerősítsétek, világi javaimról ezennel rendelkezem; és ha ebben valamely nehézségek merülnének föl, azoknak elintézését legjobb lelkiismeretek szerint ítéletekrekre bízom.

1. Helyben hagyom és megerősítem mindazon tetteimet melyeket folyó év sept. 2-án a szt-ferencz-rendi szerzet csiki kolostorában végeztem.

2. Miután akármilyen névvel nevezendő szerzett javaimnak, melyek középár szerint felrúgnak mintegy 12,000 magy. frtra, ²⁾ örökösévé teszem az általam szegénysorsu tanulók számára alapítandó csiki seminarimot, ide nem értve azokat, melyeket az alább részletezett föltételek mellett, mintegy 4000 m. frt értékben rokonaimnak hagyományoztam; oly formán, hogy — amint a tőő diffinitoriummal elintéztem és megállapodtam — mihelyt meghalok:

¹⁾ E végrendelet kivonatilag főtekintettel az alapítványra vonatkozó pontokra közöltetett a „Gyulafehérvári Füzetek“ II, 76—77. ll. Célomhoz képest nem tartom fölöslegesnek itt is közölni teljesebben.

²⁾ Egy még nmltgu Haynald Lajos püspök úr által 1855. jul. 22-ről kiadott „*Conspectus fundationum Seminarium Csik-Somlyoviensis*“-nek a mlt. Igazgatótanács által 1873. okt. 18. 596. — a. 122 sz. a. közölt másolata szerint az alapított tőke volt 4738 f. 20 kr; 1855-ben a részint pengő, részint váltó pénzbeli tőkék összege tett mai o. értékre átszámítva 3064 f. 13 krt. Ezt a tőkecsökkenést bizonyosan az 1811-ki pénzbuklás okozta.

a seminarium azonnal minden átruházás nélkül (nem gátolhatva ezt a világon semmi ellenmondás vagy bármely perindítás), vegye azokat birtokába, melynek azon joggal hagyományozom, a melylyel magam birom. E javak tétessenek egy tömeggé és ez örökre fennmaradandó tőke gyanánt adassék ki. — Ennek gyümölcséből vagyis kamatjából élelemmel, de nem egyszersmint ruházattal annyi seminarista láttassék el, mennyit a ns. Szék egyetértésével a tdő p. gvardian jólelkiismerete szerint elláthatónak ítélend, ¹⁾ a következő rend szerint: hogy minden mások előtt az én mindkét ágon leszármazó unokáim vétessenek föl végtelen iziglen; ²⁾ ezek után kászoniak, azután szt-mártoniak, aztán kozmásiak (Tusnádot kizárva), azután szent-miklósiak (minthogy javaim saját iparkodásom után ezeknek határából gyűltek össze ³⁾); végre más csikiak, kiknek nem-létében külföldiek is felvehetők; Gyergyót azonban nem kell külföldnek érteni. És ezen sorrend soha meg ne változtassék. — Az alapítványos ifjakat pedig kötelezem, hogy temetésem évfordulati napján lelkem üdvösségeért örökké mondasanak és magok is hallgassanak egy szent-misé ⁴⁾, és naponkint szokott esti imádságaik végeztével mondjanak el egy „De pro-

¹⁾ A csik-somlyói gymnasium névkönyveinek tamasítása szerint Lukács Mihály-féle alapítványos tanuló előfordul: 1797-ben 4, 1810-ben 5, 1825-ben 2; 1836-ben, midőn P. Varga Kelemen, a humaniorák tanára az alapítókról egy rövid consignatiót készített, előfordul 1; 1848. és az 50-es években az alapítványok nem jeleztek név szerint 1862-ig, ekkor Lukács-féle jeleztek 1; 1868/9. tanévben, midőn a csik-somlyói nyilv. alapítványok száma szárhegyű illetőségű 2. Fülöp-féle alapítványi hely rendszerezésével 33-ról 35-re emeltett: Lukács-féle előfordul 2, melyek közül jelenleg egyiket élvezték itt, a másikat valahol egyebütt más convictusokban.

²⁾ A nemzedék-rajzot l. alább!

³⁾ Tusnádnak az alapítvány élvezetéből való kizárását a már említett szétválási pörből támadt neheztelés fejt meg; nem pedig azon indokolás, hogy az alapító javai mely faluk teritoriumán gyűltek össze; mert ha ez vétetik tekintetbe: akkor a boldog emléktű Alapító részére az anyamegyénél nem kisebb mennyiségben képezett Tusnádot nem kevésbbé illeti a fundatio, mint épen Kozmást. De a szép és nagy lelkeknek is van némi árnyékuk. Egyébiránt volt és van eszt rá, hogy Lukács alapítványát tusnádi tanulók is élvezték és élvezik rokonság jussán.

⁴⁾ Ezen pontot különös figyelmébe ajánlom a Lukács-féle fundatiót élvezett és élvező tanulóknak, úgyszintén buzgó hivatali utódaimnak is.

fundis“-t ezen imákkal: „Deus veniae largitor“ etc. és „Deus, qui inter apostolicos sacerdotes famulum tuum Michaëlem“ etc.

3. Temetésem minden világi pompa kizárásával történjék egészen vallásos módon a tő csiki convent kryptájába; a kő-emlék pedig, mely kimetszve jelenleg a nagy-kászoni templomban van, alkalmaztassék a zárda templomába“, etc.

4. E pontban könyveit a károly-fehértvári káptalan könyvtárának hagyja.

5. „Minden nem csak az alapítványt, hanem egyéb örökséget néző okmányaim hitelesen irassanak össze két Alumbá, melyekre nézve kívánom, hogy egyik a ftdő káptalan, a más a csiki tő zárda levéltárában megőriztessék, s jogutódaimnak azokból másolat adassék ki. Azon irományok pedig, melyek semmi tekintetben a fundatiót nem illetik, eredetiben adassanak át örököseimnek.

6. Vérokönaimat, különösen kik az ő s Lukács nevet viselendik, nagy buzgalommal ajánlom a t. csiki konvent és alapítandó seminarium pártfogásába, akiket kötelezek is, hogy a convent előjárói és apost. syndicusa iránt azon tiszteletet és ragaszkodást tanusítsák, melylyel életemben irántam viseltetének. A Lukácsoknak és Andrásinak ugyanis javaimat csak úgy hagyományozom, hogy ha egyik vagy másik a fiágon kihalna: nekik hagyott javaimba azonnal örökösödjék a nevelőház; és nem is akarom, hogy javaim a nőágra szálljanak.

7. Ha idő folytán vagy a Lukácsok, vagy András utódai nekik hagyott javaimat feltűnőleg elpaszitolnák, mi nyilvánulna akkor, ha nem az idő viszontagsága, hanem gondatlanság — ne mondjam más kicsapongások — által a vagyonnak harmadrésze elpusztíttatnék: javaim azonnal vétessenek el tőlök és gyümölcsözzenek a seminariumnak, úgy azonban, hogy ha utódaik magukat megjavítva tisztességes állapotra térnek, azokat a seminarium nekik adja vissza; mert akár a nevelő-intézet, akár családom húzza azoknak hasznát, a tőkének, melyet nekik hagyok, örökre fön kell maradnia.“

8. E terjedelmes pontban, melyen tul a végrendeleti okmány-nak szövege anyanyelven szól: kikötött föltételek szerint öcscei Lukács Péter és Mihály, úgy szintén András Ferencz részökre hagyakozik.

9. Ebben ugyan öcscsének Andrási Ferencznek testál.

10. E pont nénjéről Borbáráról, Andrási Ferenczről és Czecziliáról szól!)

11. E pont Lukács Margitot és Miklós Fülöpöt illeti!)

12. E pontban Anna húgára nézve rendelkezik!)

13. Itt öcscsének Lukács Istvánnak árván maradt két leánykájáról gondoskodik!)

14. „Valaki azért ezen testamentalis dispositiómmal a négy vérek vagy maradéki közül meg nem nyugodnék: annak keresményéből semmi ne adassék“, stb.

15. Hagyakozik testamentarius executor uraiméknak. „Mely testamentalis dispositiót maga a fen megirt Lukács Mihály uram maga kezével leirván, szóról szóra, ígéről ígére, amint mi is szóról szóra, ígéről ígére elolvastván, acceptaltuk, ratificaltuk és kezünk fogdosásával ő kegyelmétől megbiráltatván, futuro pro testimonio a mű igaz hitünk szerint szokott pecsétünkkel és kezünk írásával megerősítettünk. Kelt Csik-Somlyón mlt. Zabolai gr. Mikes Ferencz udvarában, november 21, az Úr 1725. évében. — Michaël Lukács, protonotarius Apostolicus et plebanus SS. Cosmae et Damiani MM. mp. — Georgius Ferenczi, Ssae Theologiae Doctor et Pleb. S. Georgii mart. mp. — Georgius Bors, nobilis de Csik Szt. Király mp. — Andreas Borbély de Tusnád nobilis mp. — Petrus Beteg, primip. de Csik Tusnád mp. — Joannes Léstyán, primipilus de Kozmás mp. — Exhibita confirmo

Joannes Antalffy eppus
Transsylvaniensis mp.“

a)
Apai ág.

Kászon-
felsőfalvi
Lukács
Mihály

Gergely,
† 1713. ³⁾
neje Anna,
csekefalvi
Veres
János
leánya,
† 1710. ⁴⁾

Margit, { Csűrös
Szabó { Péterné, *)
György { Csiszér
Deákné { Tamásné *)

Lőrincz
neje † 1717.
45 éves
korában.

Borbára, férje { Ferencz ⁷⁾
k.-impérfaivi ns. { Czeczilia, *)
Andrási Péter ⁵⁾ { csekefalvi
Gábsi László
Deák neje. ⁶⁾
Mihály, a fundator sz. 1678. ^{25/7.}
— † 1730. ^{17/1. 6)}

Margit, { Fülöp. ⁹⁾
sztmártoni {
Miklós Andrásné {
Anna, ¹⁰⁾ { István.
bankfalvi {
ns. Füstös Pálné { Borbára.
István, ¹¹⁾ { Klára,
† 1725. előtt, { Gábsi Bene-
neje Csűrös Margit. { dekné. ¹²⁾
(1702.) { Borbára,
Nagy Márton-
né. *) (1740.)

Gergely, franciscanus.
Péter, ¹³⁾ neje { Gergely 1748-b.
k.-ujfalvi Szabó { Tamás } nagy-
András özvegye { Anna } koraak.
Csobot Mártha (1722.)
Mihály, ¹³⁾
Katalin, kászonjakabfalvi özvegy
(1704.) Gergely Mihályné. *)
Borbára, Mihácz Jánosné 1720. *)
Örzsébet, k.-impéri Bakó Istvánné
(1715.)

b)
Anyai ág. ²⁾

Csekefalvi
Veres
János.

Anna,
k.-feltizi
Lukács Gergelyné.
(l. fennebb!)

Katalin,
ugyanodavaló
Pál Jánosné.

Anna, László Péterné. *)
Margit, Kajcsa Györgyné.
Borbára, Péter Miklósné.
Örzsé, Kiss Mihályné. *)

Ezen genealogiára vonatkozó jegyzetek:

¹⁾ Ezen nemzedék rajzot, melynek korábbi izeiig a XVIII. századon elől nem igen nyúló anyakönyvi adataink különben sem érnének föl, magának a figyelmével mindenre kiterjedő Fundatornak Albuma 2. és 3. lapjain található, visszamenőleg terjedelmesebb összeállításából kivonatoztam, s évszámokkal anyakönyvi saját kutatásaim folytán láttam el. A zárjel közti évszámok az illetők házassági évét jelölik.

²⁾ Közlése kívánatos azért, mert az alapítólevél hivatkozik a mindkét ágon lévő unokákra.

³⁾ 1713. május 24-én elhunyt az Urban felsőfalvi Lukács Gergely 89 éves korában s eltemettetett máj. 28-án a kászoni megyében, hova Szent-Mártonról fia ntdő Lukács Mihály ottani plebános úr által hozatott át. (Lásd a n.-kászoni legrégebb Anyakönyv.)

⁴⁾ 1710. márt. 10. Lukács Gergelyné, ntdő P. Lukács Mihálynak, ez idő-szerint Felcsik-szent-miklósi plebánosnak édes anyja, meghalt 62 éves korában Szt-Miklóson, honnan ide áthozatván, márt. 12-én temettetett el. (Kászoni régi Matricula.)

⁵⁾ Impérfalvi András Páter meghalt 1725-ben 60 éves korában. (Régi Matricula.)

⁶⁾ A végrendelet 3. pontjában a b. c. fundator temetéséről és általa metszetett síremlékről is szól, melyet a csik-somlyói zárda templomába kellett volna alkalmazni. Ez ugyan nem történt meg; de a síremlék még megvan a nagy-kászoni anyateplom kerítésének északi oldalába befalazva, mit alkalmason jelenlegi buzgó lelkesz ft. Ferenczi Ignác úr eszközlött.

Az érdekes síremlék egy 170 cm. magas és 90 cm. széles hosszgyenyközű porondkölapból áll, melyen a körirat, czimerek és alak meglehetősen kivitelű domborműveket képeznek. A kölap felső részén két kis egymás mellett fekvő kerülékben van két czimer; a jobb felőli: papi kehely, fölötte ostya-képpel, a balfelőli: ülő oroszlány, első jobb karmaival kivont kardot tartva. A 2 kerülék alatt két vashorog volt beerősítve, melyek a kölap fölemelésére szolgálandottak. A lap többi részét Lukács Mihály relief-művű papi alakja foglalja el, papi talárban és övvel, két keze mellére hajtva s jobbjaiban könyvecskét tartva; képe az orr letörése által el van éktelenítve, hosszú üstököket viselt és rövidebb szakállat, de úgy látszik bajuszt nem. A kölap párkányát képező körirat — amint f. 1881. máj. 24-én a régiség és sérülések daczára kibetűzhettem — felül középen kezdve a következő: „† A. R. D. MICH. LUKACS, D KA(SZON FEL-SOŦ.) [a zárjel közti olvasás csak hozzávetés] 25 JUL 1678... OBIT 17... (itt üres hely van hagyva a halálozási év, hónap és nap számára, melyet kitölteni — még egy ily nagy férfi halála után is! — éppen úgy el lön mulasztva, mint a síremléknek a testamentum világos szavai szerint Csik-Somlyóra leendett szállítása! Ilyen a szegény pap sorsa! hagyatékain villongva osztakozik a kegyetlen atyafiság; de ismerek egy más papi emléket is, melyet az illető Elhunyt még életében faragtattott vala ki; de több mint 20 év leforgása

alatt nem találkozott kegyeletes és háládatos kéz, mely a boldogultnak sírjára kengeritse! Alapítónk halálozási ideje — mint febbebb említve volt — 1730. január 17-ike. — Most folytassuk a köriratot.) E(cclesiae?) S. NICOL. E. S. MART. E. S. CoSMA (itt üres hely van hagyva azon netaláni Ecclesia számára, hol a Boldogult még lelkészkedendett) PLEBaNUS “ (itt megint hégag volt hagyva, bizonyára netaláni további czime részére. — E feliratban az „apostoli jegyzői és csiki főesperesi“ czim nem lévén említve: ugy látszik, hogy síremlékét a b. e. alapító még ezen czimnek és hivatalok elnyerése előtti időben, de már mint kozmási plebános, tehát 1716-on innen csináltatta.

7) Ezen Andrásí Ferencz a fundatornak neveltje és kegyencze, már a testam. 6. és 7. pontjaiban nagy elöszeregettel vonatkozik az Andrásiakra; a 9. és 10. alatt igen szépen hagyakozik Ferencznek, kinek nevét több Lukács Mihály-féle okmányok aláírásánál is látom; azonban a háládatlanná vált úrfít az örökhagyó 1728. jul. 11. ki akarta közönsíteni a neki hagyottakból.

8) „Ceciliának condonálom — szól a testam. 10. pontjának vége — nála lévő adósságimat, nem nézvéen háládatlanságát.“

9) „Margit nyomorultabb az véreim közül . . kászoni anyai jussa assig-náltassék kezébe stb.“ — Ezen 11. pontban hagyakozik Margit fiúnak Fülöp-nek is.

10) „Anna húgom minden kászoni jusból excludáltassék, melyekért hagyok neki szt-mártoni Füstös-jószágot cum ad se pertinentiis.“ stb. Füstös Pál kölcsönt vesz föl. Album. 202. — Olvasom egy Csik-Tusnádon 1815. sept. 4-én kelt Attestatumban, hogy kozmási Sánta Istvánnak, Sánta Ferencz-Márton fundator nagyapjának a neje k.-feltizi Lukács Anna lett volna, az alapító nővére. — Ez adat nem fordul elő Lukács Mihály összeállításában, melyben Füstös Pálné áll az asszony nevének említése nélkül; ellenben a testamentum 12. pontjából Anna férjének a neve nem tűnik tisztán ki.

11) „István öcsém árváinak szebbik lakhelyünköt . . mindennemű apai s anyai örökségekkel együtt, . minden marzáimat stb. kik most a menyem kezénél vannak“, (13. pont)

12) A testamentum keltekor még leánya, de 1741-ben férje az irt Gábosi Benedek. (Szent-mártoni Szabó József Albumából)

13) Lukács Péter és Mihály öcsémnek minden nálok tanálandó jószágimat úgy hagyom, hogy életéig indivise birják ketten; ő utánok száljon arra a tiu személyre, . . aki nevezetesebb lesz a Lukács-familiában és jobban tudja mindeneknek gondját viselni és a Lukács-familiának nevezetét fentartani. Ha deficiálnának in sexu virili, történjék mint a 6. pontban írva van.“ (Testam. 9. pontjából).

*) A nemzedék-rajzban *-gal jelölt nők, mint olyanok fordulnak elő, kiknek már az Alapító maradványaitak jegyezte föl; ezeket nekem nem szükség kijegyezmem és folytatnom, annálkevésbé, mert a nő különben is elveszti családi nevét; hanem akik rokonságilag érdekelve lesznek, azoknak az itt kijelölt főágakkal az összeköttetést hitelesen ki kell mutatniok. — Ezen megjegyzés állani fog a többi fundatorok genealogiájára nézve is. (Folytatása a jövő évben.)

Tusnádi Imets F. Jákó,
t. főesp., főnöveldei Regens.

II.

Tanári kar.

1. *Adorján Imre*, született Menaságon, Csikmegyében, febr. 24. 1827; világi rendes tanár, a IV. osztály főnöke, az ásványtár őre, a csik-somlyói r. k. alap pöntárnoka. Tanította a mennyiség-tant a III. és V. osztályban, az ásvány-közet és földtant a IV., a latinnyelvet a VII. osztályban. Hetenkinti órája 16. Tanárkodási éveinek száma 25.

2. *Glósz Miksa*, szül. Tamásfalván, Szepesmegyében, oct. 12. 1845; világi tanár, a VIII. o. főnöke. Tanította a latinnyelvet a VI. és VIII., a görögöt a VI. és VIII. osztályban. H. ó. 19. T. é. sz. 7 $\frac{1}{2}$.

3. *Imets Fülöp Jákó*, szül. Tusnádon, Csikmegyében, nov. 12. 1837; erdély-egyházmegyei áldozár és tiszt. főesperes, a főgymnasium és finövelde igazgatója, főgymn. okl. rendes tanár, a gymn. könyvtár kezelője, a meteorol. m. kir. központi intézet munkatársa, a csik-somlyói r. k. iskolai pénz-alapnál felügyelő és levéltárnok, a csik-megyei rk. tanító-egyesület alelnöke, az orsz. tanár-egylet és magy. történelmi társulat tagja. Tanította az I. osztályban a földrajzot és természetrajzot, a VIII.-ban a német nyelvet. II. ó. 7. T. é. sz. 20.

4. *Jakab Antal*, szül. Kézdi-Almásan, Háromszékmegyében, jun. 8. 1852; világi, okleveles főgymn. tanár, a VII. osztály főnöke, a m. kir. természettudományi társulat rendes tagja. Tanította a német nyelvet a III. és IV., a mennyiség-tant a VII. és VIII., és a természettant a VIII. osztályban. H. ó. 18. T. é. sz. 2.

5. *Kopatz J. Pátrik*, szül. Csicsóban, Csikmegyében, ápr. 6. 1854; sz.-fer.-rendi szerzetes, tanár, az I. osztály főnöke. Tanította a magyar nyelvet az I. II., a latint az I. osztályban. H. ó. 17. T. é. sz. 1.

6. *Kovács Gyárfás*, szül. Csik-Csatószegben, apr. 30. 1852; erdélymegyei áldozár, gymn. tanár és exhortator. Tanította a hit-tant VI. VIII., latint a II. és görögöt az V. osztályban. II. ó. 17. T. é. sz. 1.

7. *Lakatos Izra*, szül. Kézdi-Vásárhelytt, Háromszékmegyében, máj. 16. 1850; tanítóképezdei tanár; a gymnasiumban tanította hetenkiinti 2 órában a műéneket. T. é. sz. 8.

8. *Móricz Gyula*, szül. Zalathnán, Alsó-Fehérmegyében, apr. 14. 1847; világi okl. főgymn. rendes tanár, okl. torna-tanító, tanár-értekezletek jegyzője, az ifjúsági könyvtár őre és az önképzőkör vezetője. Tanította a magyar nyelvet az V. VI. VII. és VIII., német nyelvet a VII. oszt-ban; tanította a tornászatot is a gymnasium és tanítóképezdében. H. ó. 21. T. é. sz. 9.

9. *Nagy István*, szül. Pécsett, Baranyamegyében, aug. 9. 1844; aug. 9. erdélyegyházmegyei áldozár, főnöveldei aligazgató és a gymn. kölcsönkönyvtár őre. Tanította a latin nyelvet a IV. V., a német nyelvet az V. VI. osztályban. H. ó. 18. T. é. sz. 10.

10. *Paál Gábor*, szül. Bethlenfalván, Udvarhelymegye, jan. 19. 1852; világi főgymn. okleveles, rendes tanár, a II. osztály főnöke, a természettani szertár őre. Tanította a mennyiségtant a II. IV. VI., természettant a VII. és propaedeutikát a VII. és VIII. osztályban. H. ó. 19. T. é. sz. 5.

11. *Pap András*, szül. Hatolykán, Háromszékmegyében, apr. 22. 1853; világi oklev. főgymn. tanár, a VI. o. főnöke. Tanította a földrajzot a II. III., görögöt a VI., történetet a VI. VII. és a természetrajzot a VI. osztályban. H. ó. 18. T. é. sz. 2.

12. *Sipos Sándor*, szül. Kézdi-Márkosfalván, Háromszékmegyében, apr. 17. 1843; világi tanár. Tanította a számtant a I. és a rajzoló geometriát az I. IV. osztályban. Tanította a rajzot és szépírást a tanító-képezdén és a főelemi tanodában is. H. ó. a gymnasiumban 16. T. é. sz. 10.

13. *Szász Károly*, szül. Csátószegben, Csikmegyében, oct. 26. 1849; világi okl. tanár, az V. osztály főnöke. Tanította a latin nyelvet a III., történelmet, földrajzot a IV., történelmet, természetrajzot az V., történelmet a VIII. osztályban. H. ó. 20. T. é. sz. 4 $\frac{1}{2}$.

14. *Szeles K. Anaklét*, szül. Sz.-Udvarhelytt, Udvarhelymegyében, jan. 28. 1839; szt-fer-rendi áldozár, tanár, a III. osztály főnöke. Tanította a hittant az I—V., természetrajzot a II., magyart a III. és IV. osztályban. H. ó. 19. T. é. sz. 4.

III.

Az 1880/81. évben követett tanterv.

I. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Hittani oktatás: a hit-, parancsok- s malaszt-eszközöiről. Kézikönyv: Egri Nagy Kátékizmus.

Magyarnyelv, 6 óra. Egyszerű mondat és mondatrészek; fő- és mellékmondat megkülönböztetése. Mondattani alapon a teljes alaktan, tekintettel a hangtani módosulásokra. Szóképzés, gyakorlatilag szócsoportok egybe állításával, az elő képzők. Elbeszélő prózai és költői olvasmányok, különösen a népmonda, magyar történeti monda, klasszikus mythus köréből. Értelmes olvasás; az olvasmányok tartalmi magyarázása s szabadon elbeszélése; szaválás. Kéthetenként a tanultakhoz alkalmazott iskolai írásbeli dolgozat. K. k. Szvorényi kisebb magyar nyelvtana I. r. és Szvorényi Olvasó könyvel I. r.

Latin nyelv, 6 óra. A névragozás fontosabb alakjainak begyakorlása; megfelelő olvasmányok és fordítási gyakorlatok, szavak tanulása fordítási gyakorlatok mellett. Némi szabályok a nevek jelentése és végződéseiből. A melléknevek fokozása, Számnevek, Névmasok és a Cselekvő alkatu igeragozás. Hetenkint egy iskolai dolgozat. K. k. Schulz kisebb latin nyelvtana és gyakorló könyve.

Földrajz, 2 óra. Magyarországnak és a földközi tenger vidékének természeti, néprajzi, természethistoriai és politikai ismertetése Ribáry F. tankönyvei és a Lange-Cherven-féle új iskolai atlasz nyomán. (átmeneti év.)

Számtan, 4 óra. K. k. Mocnik-Szász. A tizedes és római számrendszer; a négy alapművelet egész számokkal. Előismeretek a törtékkel való műveletekhez; közönséges és tizedes törtékkel való műveletek. E két nemű törték kölcsönös átváltoztatása. A hazai mértékek ismertetése.

Rajzoló Geometria, 3 óra. Planimetriai elemek; Kk. Mocnik: Mértani Nézlettan. Geometriai ornamentális rajzolás elemei táblarajz után előbb rajzeszközökkel, majd szabadkézzel.

Természetrajz, 2 óra. Az állattani részből Ilanák kézikönyve nyomán különösen kiemelve, természetben és képben szemléltetve

lettek azon fajok és egyedek, melyek a földrajzilag ismertetett vidékeken otthonosak. Magyarázatilag érintve és természetben is szemléltetve voltak azon növények, ásványok és kőzetek is, melyek Csikmegyében és a többi Magyarországon sajátibbak.

Osztálytanár: K o p a t z J. Pátrik.

II. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra, A katolikus egyház szokásai és szertartásai. Kézikönyv Nogáll János: Egyházi szertartások magyarázata.

Magyarnyelv, 5 óra. Összetett mondatok; mellé és alárendelt mondatok viszonya; a szókötés (a határozók tana tüzetesen), szóképzés. Synonimák egybe állítása és magyarázata az olvasmány alapján. Szaválás s olvasmányok elemezése. Kéthetenként egy írásbeli, majd iskolai, majd házi dolgozat. Kk. Szvorényi magyar nyelvtana és olvasókönyve II. r.

Latin, 7 óra. Az igetan egészen a mondattanig írásbeli gyakorlatokkal a szabályoknak megfelelőleg magyarról latinra. Kk. mint az I. osztályban.

Földrajz, 2 óra. Európa földirata, különös tekintettel a természeti és ethnographiai viszonyokra. Térképrajzolás házi feladványul. Kk. Ribáry F. Földrajzának I. része.

Számítan, 4 óra. A közönséges és tizedes törtekkel való műveleteknek gyakorlati életbe vágó feladatok megoldásával kapcsolatos ismételése. Közönséges és tizedes törtek kölcsönös átváltoztatása. Korlátolt pontosságú szorzás és osztás. Mértékek szétbontása és összevonása. Arányok és aránylatok. Egyszerű hármasszabály és százalék számítás. Olasz gyakorlat. Kk. Mocnik-Szász.

Rajzoló Geometria, 3 óra. Stereometriai elemek: Kk. Mocnik: Mértani Nézetlan. Testminták készítése. Mértani síkékitmények rajzolása táblarajz után. Síkidomok, testek és tárgyak távlati rajzolása testminták után árnyékolva.

Természetrajz, 2 óra. A növénytan. Kézikönyv mint az első osztályban.

Osztálytanár: P a á l Gábor.

III. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Az Ó-szövetség története. Kézikönyv Dr. Eltes Károly. Szent Történetek.

Magyarnyelv, 4 óra, A mondattan. Kézikönyv Szvorényi Mondattan; Okiratok. Kéziköny. Névy: Gyakorlati iránytan I. r. Hetenkint egy iskolai dolgozat: Olvasókönyv: Szvorényi III. r.

Latinnyelv, 6 óra. Az alaktan ismertetése mellett a mondat-
tanból az esettan, megfelelő latin és magyar mondatok fordításá-
val. Prózai olvasmányok Cornelius Neposból, nevezetesen: Miltiades,
Temistoeles, Aristides, Pausanias és Cimon. Aristides és Cimon em-
lézve. Hetenkint egy írásbeli dolgozat. Kk. Schultz-Kiss kisebb
Latinnyelvtana. Veress J. gyakorlatok könyve.

Németnyelv, 4 óra. A szótanból a névelő, főnév, melléknév,
számnév és névmások. Igeragozás cselekvő és szenvedő formában.
Ezeknek megfelelő fordítási gyakorlatok. 2 hetenkint egy írásbeli
dolgozat. Kézikönyv: Ballagi K. Németnyelvtan.

Földrajz, 3 óra. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália földi-
rata, különös tekintettel a természeti és ethnographiai viszonyokra
és felfedezések történetére. Térképrajzolás házi feladványul. Kk.
Ribáry F. Földrajzának II. része.

Számítan, 3 óra. A múlt évben tanultak ismétlése után, a
viszonzők és arányok bővebb feltegetése, az egyszerű hármassza-
bály, kamatszámítás, vegyítési és társasági szabály, határidőszámi-
tás, kamatoskamat számítás, összesen viszonyok és arányok, össze-
sen kamatszámítás, h. 3 óra. Kk. Mocnik-Szász.

Rajzoló Geometria, 3 óra. Constructiv planimetria. Kk. Moc-
nik: Mértani Nézlettan. Egyszerű vonalu idomok kibővítése, fon-
tosabb constructiv feladatok. A geometria alkalmazása a rajzgya-
korlatoknál ékitménymintákról, falitáblarajz nyomán stilmagyará-
zatok kíséretében.

Osztálytanár: Szeles K. Anaklet.

IV. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra Az Uj-szövetség története s rövid egyház tör-
ténelem. Kézikönyv mint a III. osztályban.

Magyarnyelv, 3 óra. Az ügyiratok folytatása és kiegészítése,
továbbá a költészet előzetes ismertetése. Két hetenkint egy írás-
beli dolgozat. Kézikönyv mint az előbbi osztályban. II. r.

Latinnyelv, 6 óra. A mondattan bevégzése; összetettebb
mondatszerkezet, a latin periodus gyakorlati ismertetése. Julius

Caesar I és IV. könyvéből 35 fejezet. Phaedrusból, az aescopusi darabok közül 37, fordítva, elemezve és emlézve. H. 1 iskolai írásbeli dolgozat. Kk. Schultz-Kiss.

Németnyelv, 3 óra. A nyelvtan befejezése és ismétlése. A mondattan egészen. Megfelelő fordítási gyakorlatok, szó- és mondat-elemzés. 2 hetenként egy iskolai dolgozat. Kk. mint a III. osztályban.

Földrajz, 3 óra. Az osztrák-magyar monarchia politikai földrajza. Kk. Ribáry Ferencz tankönyve és Longe-Cherven-féle új iskolai atlasz.

Történelem, 3 óra. Ó-kor. Keleti népek története, a macedoni időszak, görög és római történet a császárság felállításáig, vagyis Augustus koráig. Mindezek különös tekintettel a műveltségi és társadalmi állapotokra. Kk. Somhegyi egyet. tört.

Algebra, 6 óra. Egyenlő, különlő és ellentett mennyiségek; ezek összevonása. Négy alpművelet algebrai egészekkel, kiterjeszkedve a szorzásnál a két és több tagnak másod — s a két taguak harmad hatványa emelésére, az osztásnál pedig a mértani haladványok fogalmának, mint az osztás folyományának, megismer-tetésére és képletének előállítására. Az egyenletek ismertetése, felosztása és rendezése, mely utóbbi az I. foku egy ismeretlenűek feloldásához olvezet. Kk. Mocnik-Arenstein 8. kiadás.

Rajzoló Geometria, 3 óra. Constructiv planimetria. Görbe vonalu idomok. A körtan kibővítése s az idevágó constructiv feladatok. Nehezebb ékitinény minták rajzslása, mely gyakorlatok körébe már az emberi és állati alakzatok is befoglaltattak.

Természetrájz, 3 óra. Ásvány-kőzet és földtan, vegytani előismeretek, vegytani képletek, vegyületek ismertetése, jegeczrendszer, ásvány-physica, physiographia. Kőzettan (Petrographia). Földtan (Geologia). Kk. Wiesinger Károly.

Osztálytanár: A d o r j á n Imre.

V. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. A katholikus egély alaptana, nevezetesen Jézus istensége és az egyház isteni tekintélyének bebizonyítása. Kk. Dr. Wappler: A kath. egélytan könyve I. r.

Magyarnyelv, 3 óra. Írásművek szerkesztésének általános sza-

hállyal és széptani alapfogalmak ismertetése. Olvasmányok: A) Költőiek: Arany János Toldyja és balladái u. m. V. László, Szibinyányi Jánk, Az egri leány, Ágnes asszony, Szilágyi Erzsébet, Rákóczyne, Rozgonyiné, Török Bálint, Zách Klára, Bor vitéz és Szondi két apródja, összehasonlítva Czuczor „Szondi-“jával. Párhuzam a ballada és románcz között és azok elmélete az említett olvasmányokból levonva. Kisfaludy S.: Dobozy és hitvese. Vörösmarty: A rabló, Csik-Ferke. Garay: Fekete eb. Kisfaludy K.: Karácsony éj. Prózai művek közül: a beszélgetés, levelek, kisebb értekezések, kisebb szonoki művek.

Leírások: Hermann Ottó: Az első hó. Humbold: Dél-amerikai síkságok. Hermann Ottó: A kriván. Lázár K. gr.: Az énekes pinty. Jellemrajz: Plutarchos: Pelopidas ifjúsága; barátsága Epaminondással. Életkép: Jokai M.: Egy nevezetes gazda honunkban. Erkölcسرائز: Kerékgyártó: Vonások a régi magyarok erkölceiből. Tacitus: A germánok erkölcei. Életrajz: B. Kemény Zsigmond: Id. gr. Wesselényi Miklós életéből. Műmagyarázat: Greguss Á.: „Szondi két apródja“ Arany Jánostól. Értekezés: Blair Hugó: A fennségesről. A fennséges a tárgyakban; az erkölcsi és írásbeli fennség meghatározása Kis János fordítása után. Havonkint egy írásbeli dolgozat.

Latinnyelv, 6 óra. Liviusból Romulus és Remus, a Horatiusok és Curatiusok harcza, Tarquinius Superbus beveszi Gabü városát, összeesküvés Rómában az elűzött Tarquinius javára, P. Valerius Publicola Consul, Horatius Cocles és Mucius Scaevola, a Plebs kivonul a szent hegyre, C. Marcius Coriolanus, L. Q. Cincinnatus az ekétől dictatornak hivatik. Ovidiusból A Fábiak elpusztulása Cremeránál, Gábü bevétele Aarquinius által, az emberi nem négy korszaka, Deucalion és Pyrrha, Phaëthon és a héliadák, Baucis és Philemon, Orpheus és Eurydice fordítva, elemezve és részben emlézve. H. 1 iskolai írásbeli dolgozat. Kk. Livius ed. Iványi, Ovidius ed. Veress.

Görög nyelv, 4 óra. Az alaktan egészen a „mi“ végzetű igéig, megfelelő szó- és mondat-elemzéssel, fordítási és írásbeli gyakorlatokkal. Kk. „Elemi hellen nyelvtan.“ Szepesi-Szamosi.

Németnyelv, 3 óra. Herder. Cid 30 románczának fordítása, elemeztetése és részben emléztetése; röviden érintve e románczok

keletkezésének történetét. Nyelv- és mondattani ismétlések. Havonként 1 iskolai írásbeli dolgozat. Kk. Herder Cid-Románczai Heinrich.

Történelem, 3 óra. Ó-kor. Keleti népek története: hinduk, chinaiak, zsidók stb. Görögök története, macedoni időszak, rómaiak története a köztársaság alatt, s végül a császárság története a nagy népvándorlás kezdetéig. Különös tekintettel a műveltségi és társadalmi állapotokra. Kk. Somhegyi egyet. tör.

Mennyiségtan, a) Betűszám-tan, 2 óra. Elsőfoku határozott egyenletek 2—3 ismeretlennel, a négyzet és köbhatványok bővebb fejtegetése, a Paschal-féle háromszög, a kéttagnak magasabb hatványai, számtani haladvány, négyzet gyökvonás, másodfoku tiszta- és vegyes egyenlet, köbgyökvonás. Kk. Mocnik-Arenstein. b) Mértan, 2 óra. Vonalak, szögek, háromszögek, azok szerkesztése az egybevágás alapján, hasonlósági esetek, sík idomok átváltoztatása, Kör-tan a körbe és körköré írt hatszögből a T1 ' kiszámítása. Kk. Mocnik-Szabóki.

Természettan, 3 óra. Növénytan: Sejt-tudomány, általános rész és a részletes leíró növénytan. Kk. Kriesch János. Átdolgozta Dr. Sinkovics Lajos.

Osztálytanár: Szász Károly.

VI. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Isten, teremtés, megváltás és megszentelésről szóló tan. A szentségek. Befejezés — utolsó dolgok -- Kk. Wappler II. r.

Magyar nyelv, 3 óra. A dráma költészet elmélete s gyakorlati ismertetése, a dráma történeti fejlődése a görög-, latin- és magyar irodalomban. Megfelelő olvasmányok: Shakespeare-től „Coriolanus” és „Julius Caesar”, Vörösmartytól „Cyllei és a Hunyadiak”, Sophoklestől „Oedipus” és „Antigone”, Moliér-től „Tudós nők”, Gaáltól „Peleskei Nótárius”. Réhtorika, a prózai műfajok elmélete, tekintettel azok történeti fejlődésére és a XIX-edik század magyar politikai szonoklatára. Olvasmányul: Gregus A.: Kölcsey Ferencz szobrának leleplezésénél, Pákh Albert sirjánál tartott beszédei, A materialismus hatásairól, A komikumról; Kölcsey: P. J. felett mondott védbeszéde; Vajda P.: Korunk ördögei, Boldog új évet; Kossuth: Nemzeti veszőly, Tengerhez magyar, Játékosság,

Erköly és unio; Demosthenes: Philippika; Kölcsy: Parainesis; Levelek: Mikes Kelemen, ifj. Seneca, Plinius és Kossuthtól. Havankint egy írásbeli dolgozat.

Latinyelv, 6 óra. Tankönyvek: Vergilius Aeneise ed. Ribbeck. Sallustius ed. Hindy. Kolmár-Sváby ford. gyakorl. I. r. megfelelő szótárak. Az illető írók életrajza és műveik tartalmának előre bocsátása után olv. Vergilius Aeneidos II. IV. 1—245 s a VI. k. Sallustius Jugurthájából I—XXXV. feje. Nevezetesebb helyek könyvnélküli való tanulása, praeparatiók, nyelvtani és tárgyi fejtegetések. Írásbeli dolgozatok száma 16 és pedig Kolmár-Sváby I. r. a 18. 29. 31. 36. 41. 42. 46. 65. 74. 81. 94. 112. 188. 192. 194 és 199 db. Ezen írásbeli dolgozatokat a tanár kijavította s a tapasztalt hibák az iskolában megbeszéltek s újból leírtak. Szóbeli iránygyakorlatul szolgált: Cajus Sallustius Crispus életrajza, hasonlóképen a fentnevezett gyakorlókönyvből.

Görögnyelv, 4 óra. Az α, μ végzetű és rendhagyó igék megfelelő fordítási gyakorlatokkal. Olvasmány, Xenophon Anabasis-ának első könyvéből I. és II. fejezet. Havankint két iskolai írásbeli gyakorlat. Kk. Szamosy: Hellennyelvtan. Xenophon Crestom. ed. Horváth.

Németnyelv, 3 óra. 36 különféle ballada és románcz fordítása, elemzése és részben emléttetése. Mondattani ismétlések, tábláni szabadgyakorlatok és havanként egy iskolai írásbeli dolgozat magyarról németre. Kk. Német Balladák és Románczok, Heinrich Gusztáv.

Történet, 3 óra. Középkor. A keresztény római császárság és népvándorlás (IV., V. sz.) A keletrómai birodalom (VI., VII., VIII. sz.) A frankbirodalom és feudalismus (VIII., IX. század.) A szász császárok (X. és XI. sz. eleje.) A középkor általános jelleme, vagyis a középkort jellemző intézmények kifejlődésének időszaka (XII., XIII. sz.) A hohensaufok (XII., XIII. sz.) A császárság hanyatlása (XIII., XIV., XV. sz.) Kk. Somhegyi egyet. tört.

Mennyiségtan, 4 óra. a) Algebra. Több ismeretlenű, I-ső fokú egyenletek feloldási módjainak ismételése szavakba fűzött egyenletek felállításának gyakorlásával; II-od fokúak feloldása; ezek gyökei és együtthatóinak viszonya. Briog-féle lagarithmusok. Kk. Mocnik-Arenstein. b) Mértan. A körtan ismételése. T1 állan-

dó meghatározása. A kör és részei kerület és terület számítása. A kúpszeletek megismertetése. Trigonometria. Kk. Mocnik-Szabóky.

Természettan, 3 óra. Állattan. Az állatok életének és szerveinek ismertetése általában. Az egyes osztályok főbb képviselőinek leírása. Különös tekintettel hazánkra s a közéletben gyakoribb állatéleti jelenségekre. Kk. Mihálka.

Osztálytanár: Pap András.

VII. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Kath. erkölcsstan. Istennek tetsző élet alapléte; Istennek tetsző élet rajza; Istennek tetsző élet tökéletessége. Kk. Wappler III. r.

Magyar nyelv, 3 óra. Poétikából, a tárgyi és alanyi költői műfajok elnevelete, tekintettel történeti fejlődésükre. Arany, Vörösmarty, Petőfi, Tompa, Kisfaludy K. és S. Vachot, Berzsenyi, Kölcsey, Bacsányi és Garay-tól felvett remek s az elméletre vonatkozó művek aesthetikai és poetikai tárgyalása és a rokonfajok összehasonlító ismertetése. Havonként egy írásbeli dolgozat. Kk. Névy.

Latin nyelv, 6 óra. Ciceró életrajza, irodalmi működése után olvastatott a Catilina elleni I-ső vádbeszéde, a Sulla melletti beszéd és a philippicák I-ső könyve, Virgil Aeneise-nek VIII-dik könyvéből 200 vers. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat.

Görög nyelv, 4 óra. Tankönyvek: Homeri Ilias ed. Hohegger. Herodoti librorum epitome ed. Wilhelm. Dr. Szamosi-Szepesi gör. nyelvtana Lévy-, Soltész-féle görög szótár. A homeri kérdés, az ó-ion szójárás s az Ilias egyes énekeinek tartalma után olv. a IX. és X. ének. Herodot életrajza s az új ion szójárás előrebocsátása után olv. Sardes várának ostroma, Kroesus elfogatása, máglyára tétele s csodálatos megmentése. Croesus Cyrusnál. A deliphi istenség elleni vád. Annak felelete. Tomyris és Cyrus. Haditanács. Cyrus álma. Tomgrís fia s Cyrus halála. Iskolai dolgozatok száma 12, tárgyuk vegyes; azok a tanár által kijavítottak, az előforduló hibák megbeszéltek s a kijavított dolgozat ismét leiratott.

Német nyelv, 3 óra. Goethe, Hermann u. Dorothea-ja, ennek eredete, költészettani osztályozása és az erre vonatkozó eltérő nézetek, nyelvezete. Havonként egy írásbeli dolgozat magyarból németre.

Történet, 3 óra. Az új-kor a XVIII. sz. utolsó tizedéig. Kk. Somhegyi egyt. tört.

Mathematika, 4 óra. a) Algebra. A másodfoku egyenletek teljes elmélete, a határozatlan első foku egyenletek az osztási módszer szerint. Haladványok tana és ennek kapcsán a kamatos-kamatszámítás. Kk. Mocnik-Arenstein. b) Mértan. A testmértan. A gömbháromszögtanból a derékszögű háromszög képleteinek előállítás és feloldási eseteinek tárgyalása. Kk. Mocnik-Szabóky.

Természettan, 4 óra. Helyzete a természettannak a természettudományok nagy csoportjában. A testek általános tulajdonságai. Az erők. A nyugvás és mozgás alaptörvényei. A testek egyensúly és mozgástana. Általános rezgéstan. Hangtan. A fény mivoltára vonatkozó nézetek, a fény sebessége, ereje, visszaverődése és törése. Kk. Kunzek-Abt Kisér. Természettana és Pótfüzete.

Propaedeutika, 1 óra. Lélektan. A test és lélek egymásra hatásának eredményei és a képzetek. (Az érzetek és vágyak a VIII. osztályban folytatólag tárgyalatnak). Kk. Pauer Tap. Lélektana.

Osztálytanár: J a k a b Antal.

VIII. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. A kath. egyház története alapittatásától a legújabb korig, különös tekintettel főbb mozzanataira.

Magyaryelv, 3 óra. A magyar irodalom története az ó-, közép- és újkorban s az egyes korszakok szellemi mozgalmainak áttekintése. A legújabb kor irodalmának tűzetes ismertetése; a nevezetesebb irodalmi jelenségek méltatása a főbb irányok megjelölése mellett. A külföldi irodalom befolyása a magyar irodalomra; Kazinczy és köre, a német-görög izlés, az Aurora, Athenaeum kör, újabb népies költészetünk virágzása. Széptani és irodalmi olvasmányokul felvettettek: Gregus Ágoston Tanulmányaiból: A komikunról, Igazság a tréfában, Torzképről, Rutról. Az Aesthetikáról, Az első mesterségek jelképei, Egyetlen tudományról, A közmondásokról, A mindenség törvénye, A nő, Madách az ember tragoediájában, A színészetéről. Havonkint egy írásbeli házi dolgozat. Kk. Szvorényi-féle irodalomtörténet és olvasó könyv.

Latinnyelv, 5 óra. Tankönyvek: Horatii carmina selecta ed. Grysar. Cicero de officiis ed. Klotz. Kolmár-Sváby ford. gyakorl.

II. r. Megfelelő szótárok. Az illető írók életrajza s műveik tartalmának előrebocsátása után a Horácnál előforduló versnemek ismertetése mellett olv. Od. I. 1. 3. 8. 10. 11. 14. 15. 18. 26. 34. II. 8. III. 8. 9. 12. IV. 7. 3. Epod. 11. 13. Sat. I. 4. 9. 12. II. k. 3. Epist. De arte poetica liber egészen, nyelv- és tárgyi fejtegetésekkel. Cicero de officiis című művéből 1--35. p. Iskolai írásbeli dolgozatok száma tizennégy; tárgyuk: Kolmár-Sváby II. r. 2. 6. 14. 19. 20. 22. 65. 75. 48. 165. Sallustiusból: mindegyiknek külön-külön fejezet. Somhegyi ókor történelméből: Sparta főnöksége és a perzsa viszonyok. Folytatás. Szvorényi II. k. 113. l. A felvidámitott lakoma. Báthory István és Kinizsi Pál vitézsége (Vagács-Schiebinger 202. §. érettségi írásb. dolgozat.)

Görögnyelv, 4 óra. Tankönyvek: Homer Odysseája ed. Hochegger. Plató apologiája ed. Horváth S. Szótárok az Odyssea tartalma, hősei s a kor vallási nézeteinek s társadalmi életének ismertetése után olv. a VII. VIII. és IX. könyv. Plató életének s bölcsészeti rendszerének ismertetése után (Dr. Szamosi műve nyomán) olvastunk az apologiából 10 fejezetet. Praeparatio, nyelv és tárgyi fejtegetések. A vegyes tartalmu iskolai írásb. dolgozatok száma 12. Érettségi írásb. dolgozatul Xenoph. Mem. III. 5. fejj. 14. 15. 16. és 17. pontja.

Németnyelv, 3 óra. Goethe életének és irodalmi állásának ismertetése után, tárgyalatott ennek „Iphigenie auf Tauris“ cz. drámái költeménye több helytt emlíztetve, széptanilag s — a menyire szükségesnek látszott — alak- és mondattanilag is értelmezve. Fordítási dolgozatok magyarról németre, minden hónapban egyszer, minden tanuló részére külön szövegből. Az iskolában fordítottatott a „Religio“ cz. olvasmány, Szvorényi Olvasm. IV. k.

Történelem, 3 óra. Magyarország története, a magyarok bejövételétől 1866-ig. Kk. Horváth-Vaszary.

Mathematika. 3 óra. a) Algebra: A kapcsolástan elemei, és a Newton-féle binomial. Kk. mint a VII. osztályban. b) Mértan: A gömbháromszögtanból a ferdeszögű háromszögek feloldása és a gömbháromszögtan alkalmazása a csillagászatra. Az elemző mértanból az egyeneseknek egymáshoz és az egyenesnek a körhöz való viszonya; ezenfelül a mentelék és kerülék egyenleteinek megismertetése. Kk. mint a VII. osztályban.

Természettan, 4 óra. Hőtan. A vegytauból a főbb chemiai fogalmak, melyek az anyag szerkezetérol vonatkoznak. Delejoesség. Villanyosság. Végül egy kis kosmograpbia. Kk. Kunzek-Abt természettan és Pótfüzete.

Propaedeutika, 3 óra. Logika. Alaptörvények, elem- és módszertan, és a lélektanból a mult évről fenmaradt érzetek és vágyak röviden. Kk. Pauer Logikája és Tap. Lélektana.

Osztálytanár: Glósz Miksa.

Tornatanítás. Jelen tanév elején a nyári torna-helyiség új eszközökkel szereltetett fel. A tanítás az I—III. osztályig következőkben összpontosítható: A szabadgyakorlatok különféle nemei u. m.: fej-, törzs-, kéz- és lábgyakorlatok. Összetett és egyes szabadgyakorlatok lassu- és gyors-ütem mellett. Rendgyakorlatok: igazodások, sorbontások, testfordulatok, fejlődések, menet arcz- és oldalsorban; különféle kanyarodások. A szeroken való gyakorlatoknak különböző alakjai, tekintettel a hajlító és feszítő izmokra; tornajátékok. A IV.—VIII. osztályban. A szabadgyakorlatok nagyobb mérvű folytatása; társas szabadgyakorlatok; tornajátékok. Rendgyakorlatok: az egyes- és kötörsrend képzése, szakadozás sorba és rendekbe és viszontfejlődés; különféle menetirányok, kanyarodások helyben és menetközben. Szorgyakorlatokat függő és támaszkodó helyzetben, tekintettel a fel- és altest fejlődésérol, a feszítő- és hajlító izmok, szóval az egész test izomcsoportjainak igénybe vételével és arányos használata mellett végeztek. Minthogy csak nyári torna-helyiség van, a tornászat tavasszal, nyáron és ősszel alkalmas és kedvező időben heti 4 órában gyakoroltatott. Kk. Szaüter és Ambrus: Tornázás.

Móricz Gyula,
okl. tornatanító.

Ének, — *Zene*. 2 óra. Az egész gymnasiumban együttesen. Egyházi ének. Világi darabok négyes-vegyes hangra Zsaskovszky-féle munkák, Bartalus-Gyertyánfi „Négyes dalok zsebkönyve“ nyomán. Elméleti oktatás a zenére nézve az egész gymnasiumban.

IV.

Írásbeli magyar feladványok.

V. osztály. 1. Arany „Szibinyányi Jánk“ című románcza tárgyának elbeszélése prózában. 2. Kirándulás a „Somlyó“ hegyre s a nap feljövetelének vagy lenyugvásának leírása. 3. A természet télen. (Leírás.) 4. Egy székely falusi ház leírása, külalakját és berendezését tekintve. 5. Vachot „Panasz“ című dalának, mely prózában adatott, utasítás nyomán versbe szedése, a jámbus versmérték gyakorlása végett. 6. Hanibal jelleme (irány eszmék után). 7. Mikép mutathatja ki háláját a tanuló az iskola irányában? 8. A somlyói temető leírása. 9. A pünkössti búcsu. (Leírás.)

VI. osztály. 1. Irassék le Coriolán I. felvonásának tartalma, expositioja, Coriolán jelleme, a mennyiben ezen felvonásból arra következtetni lehet. 2. Irassék le Coriolán tragédiából a czimhős jelleme s ezzel kapcsolatban Shakespeare drámai nyelvezete. 3. J. Caesar jellemzése és kitüntetése annak, miért nevezetik ezen darab a történelmi tragédia mintájának. 4. A dráma költészet mibenléte a görögöknél, különös tekintettel Sophoclesre. 5. Irassanak le Kölcsey „Parainesis“-ének irány eszméi közül azok, melyek a vallás-erkölcsösség és hazafiság ápolására vonatkoznak. 6. Kölcsey „Parainesis“-ének ismertetése a szónoki alakzatok feltüntetésével. 7. Irassék le „Coriolán“ tragédiából Volumnia és Virgila jelleme. 8. A sors mint a tragicumnak egyik főeleme az antik tragédiában, különösen Sophocles „Autigone“-jében tekintettel a keresztény világnézetnek ez irányban elfoglalt álláspontjára. (Széptani-kritikai tanulmány.) 9. Elmélkedő beszéd a tanév végével.

VII. osztály. 1. A tárgyi és alanyi költészet lényego és különbözőzése. 2. Göthe „Hermann és Dorothea“-jából Hermann jelleme. 3. A két Dobozi értelmezése, jellemzése s azokban előforduló erkölcsi fogalmak feltüntetése. 4. Hasonlítottassanak össze az epikai és drámai jellemek. 5. A görög színház és dráma, mint a társadalmi élet nemesítője s a vallási érzület felemelője. 6. Levél barátomhoz, melynek tárgyát a májálisra való előkészületek képezik. 7. Vonassék párhuzam a ballada, románcz és költői-elbeszélés kö-

zött. 8. Toldy Ferencz halálára. (Emlékbeszéd.) 9. A jellem vig-játéknak alkotó sajátságai, tekintettel Moliernek „Tudós nők“ cz. komoediájára. (Széptani kritikai elemzés.)

VIII. osztály. 1. Minő befolyást gyakorolt a latinnyelv irodalmunkra az Árpádok alatt? 2. Jellemeztessék a hanyatlás kor-szaka, miveltség és tudomány szempontjából. 3. Ki idegen nyelve-
ket nem tud, mitsem tud a magyéból. 4. Vonassék párhuzam Pe-
tőfi és Arany lyrája között. 5. Kazinczy jelleme. 6. A tudományos
intézetek hatása irodalmunkra a szabadságharcz lezajlása után.
7. Minő hatást gyakorolt irodalmunkra a „Hébe“- és „Aurora“-kór
s mi volt ezek célja? 8. Irassék le az eposz története a legre-
gibb időtől azon időpontig, mig korszerűtlenné lett, különös tekin-
tettel az átalakulásokra és átalakításokra. 9. Irassék le a nyelv-
újítás története és annak eredménye. (Érettségi dolgozat.) Tanár:
Móricz Gyula.

V.

Az ifjúság névsora és érdemsorozata, (visclet és általános osztályzat.)

I. osztály.

		Dájbukát Gerő, ism.	jó, elégs.
		Domokos Gyula, ism.	dics., jó.
Adorján István,	km.	Eröss József,	dics., J.
Albert József,	jó, elégs.	Eröss Károly;	jó, elégs.
András Dénes,	törv., elégt.	Ferenczi Béla,	dics., elégs.
András Ferencz,	törv., elégt.	Gábosi Ferencz, ism.	törv., elégt.
Antal Imre,	dics., elégs.	Gál József,	péld., J.
Balási Sándor	dics., elégs.	Gál Lázár,	törv., elégt.
Bartha János, alp. fut.	dics., elégs.	Gergely Dénes,	jó, jó.
Bartalis József,	km.	Gidró István,	dics., jó.
Bodó József,	dics., jó.	Gőzsi Géza,	jó, elégs.
Csató Sándor,	jó, jó.	Holló András,	dics., J.
Csedő Béla, ism.	törv., elégt.	Holló Mátyás,	dics., jó.
Csedő Dávid, ism.	törv., elégt.	Karácson József,	péld., K.
Csűrös Imre,	dics., J.	Klencsár Victor,	törv., elégt.

Köllő József,	km.	Bocskor Antal,	dics., J.
Lázár Imre,	km.	Bodó Dávid,	jó, elégs.
Léner Antal,	törv., elégt.	Budai János,	dics., J.
Lux Sándor,	törv., elégs.	Csató Béla,	jó, elégt.
Márton Ferencz, ism.	jó, elégs.	Csató János,	jó, elégt.
Merza Antal,	törv., elégt.	Csató Mihály,	jó, elégt.
Mihály Albert,	jó, elégs.	Csiszér József,	km.
Miklós Sándor,	jó, elégs.	Darvas Lázár,	jó, elégs.
Pataki József,	törv. elégt.	Endes Antal,	t. v.
Rancz András,	jó, elégs.	Gál Sándor,	jó, jó.
Részeg József,	jó, elégt.	Imre József,	törv., elégt.
Salamon József,	törv., elégs.	Jakab Ferencz,	jó, elégs.
Sántha György, g. kath. *)	jó, elégs.	Jakab János, ism.	jó, elégs.
Sárosi Károly,	törv., elégs.	Kozma István, alp. fut.	dics., J.
Szász Gyula, ref.	jó, elégs.	Lacz Sándor, ism.	jó, jó.
Szebeni Menyhért,	jó, J.	Németh Gyula, fut.	jó, elégs.
Udvard Róbert,	jó, elégs.	Orbán Gáspár,	törv., elégt.
Veress Imre,	jó, elégt.	Péterfy Lajos,	jó, J.
Zakariás Izsák, ism.	törv. elégs.	Ráduly, Beniám,	jó, jó.

Összesen : 47.

II. osztály.

András György,	dics., J.	Szabó Antal,	jó, jó.
András József,	dics., K.	Szabó József, ism.	jó, jó.
Antal Ferencz,	jó, jó.	Szilágyi Zsigmond, fut.	jó, elégt.
Ádám Ferencz,	dics., J.	Tamás József,	jó, elégt.
Ávéd Márton, alp. fut.	dics., J.	Tompos Pál,	jó, elégt.
Balázs András, alp. fut.	dics., jó.	Veress Sándor,	dics., K.
Balló Lajos,	törv., elégs.	Veress Zsigmond,	dics., K.
Balló Lázár, alp. fut.	dics., J.		
Balog Ágoston, ism.	jó, jó.		
Bartalis Ágoston,	dics., J.		
Beke Ágoston,	jó, elégs.		
Beke Bénéiamin,	dics., J.		
Benedek Manó,	jó, elégs.		

Összesen : 42.

III. osztály.

Ambrus Bálint,	törv., elégt.
Antal András, alp. fut.	péld., K.

*) Egy-kettőt kivéve, az egész ifjuság róm. kath. vallásu lévén, ezen minőny a névsorban, mint önként értendő, nincsen kitéve.

Bartalis Simon,	jó, elégs.	Kerecsy Lajos,	jó, elégs.
Bocskor Bálint,	km.	Kincse Károly,	jó, jó.
Bocskor Gergely, fut.	dics., J.	Kovács János, öszt. fut.	jó, J.
Bocskor Károly, fut.	dics., K.	Köllő István,	jó, elégs.
Fazakas János,	jó, elégs.	Lukács Sándor,	jó, elégs.
Fejér Gerő,	jó, jó.	Olti Mózes,	jó, jó.
Fodor Pál,	km.	Simouffy János, fut.	jó, elégs.
Gergely Andor, alp. fut.	jó, jó.	Szabó Lajos,	jó, jó.
Hajnóú József,	jó, elégs.	Székely Károly, alp. fut.	jó, elégs.
Horváth József,	dics., J.	Tamás Gergely,	jó, elégs.
Jakab Dénes,	dics., J.	Zakariás Lukács,	törv., elégs.
Kolumbán Ágoston, meghalt.			
Korödi Pál,	jó, jó.		
Léner Kristóf,	jó, elégs.		
Merza János.	dics., K.		
Orbán János,	törv., elégs.		
Péter János,	jó, elégs.		
Petres Domokos, ism. törv., elégs.			
Részeg Lajos,	jó, jó.		
Ruszuly Domokos,	jó, elégs.		
Sárosi Balázs,	jó, elégs.		
Solnay Kornél, g. kath.	dics., J.		
Szabó János,	jó, elégs.		
Tamás Béla,	jó, elégs.		

Összesen: 20.

V. osztály.

Albert Károly, fut.	dics., jó.
Bakó Kálmán.	jó, elégs.
Balásy Lajos,	jó, elégs.
Balló Gábor, ism. törv., elégs.	
Borbély Béla, fut.	v. n. m.
Benedek József,	jó, elégs.
Brukner Antal, öszt.	dics. K.
Csedő Tamás, öszt. fut.	jó, elégs.
Dávid Zakariás, alp. fut.	jó, jó.
Fülöp András,	jó, jó.
Graef Endre, öszt.	jó, elégs.
György János, alp. fut.	jó, jó.
Korödy Béla, alp. fut.	jó, jó.
Okos Lajos, fut.	törv., elégs.
Sántha Lajos, alp. fut.	jó, elégs.
Solyom Géza, alp. fut.	dics., J.
Siffer Béla, alp. fut.	jó, jó.
Szabó József,	jó, elégs.
Szász Károly, mt.	—, elégs.
Szász Lajos, alp. fut.	jó, J.
Tréfás Ferencz, alp. fut.	jó, jó.
Várady László, alp. fut. törv., J.	

Összesen: 22.

Összesen: 26.

IV. osztály.

Bakó Antal,	jó, elégs.
Barcsai József,	km.
Bartha Gergely, alp. fut.	dics., J.
Bocskor Oszkár, öszt.	dics., J.
Bőjtke József,	jó, jó.
Csiszér Imre, alp. fut.	jó, elégs.
Ferenczy Dénes, öszt. fut.	dics., jó.
Gözszy Ferencz,	km.
Jakab Bénéiam,	jó, elégs.

VI. osztály.

Bálinth János,	jó, elégs.
Benedek Ignác, alp. fnt.	jó, jó.
Bernát Imre, fnt.	törv., elégt.
Demény Géza,	jó, elégs.
Demsinszky Ödön, fnt. dics.,	elégs.
Csató János, alp. fnt. dics.,	elégs.
Gyergyai József,	jó, J.
Hidegh István, öszt. fnt. dics.,	K.
Jakab Lajos,	jó, elégs.
Korodi Péter, alp. fnt. dics.,	K.
Máthé Péter, alp. fnt.	km.
Miklósi József,	jó, K.
Salamon Árpád,	jó, elégs.
Schobert Ferencz,	jó, elégs.
Szabó József, alp. fnt.	jó, J.
Veress Menyhért, alp. fnt. dics.,	J.

Összesen : 16.

VII. osztály.

Baló Zoltán,	jó, jó.
Bodó Sándor, alp. fnt.	jó, jó.

Demsinszky György,	jó, jó;
Hamar Károly, fnt.	jó, elégs.
Illyés Gyula, alp. fnt.	jó, jó.
Imets Péter, alp. fnt.	dics., J.
Leveles János,	jó, jó
Potoczki Gyula,	km.
Sántha András, alp. fnt.	jó, jó.
Szabó József,	törv., elégt.

Összesen : 10.

VIII. osztály.

Becze Ferencz,	dics., elégs.
Bidiga István, alp. fnt. dics.,	jó.
Bocskor István,	jó, jó.
Fejér Kálmán,	jó, jó.
Ferenczy Márton, alp. fnt. dics.,	J.
Nagy Domokos,	jó, elégs.
Szabó József, alp. fnt. törv.,	elégs.

Összesen : 7.

Rövidítések értelmezése :

K. = Kitűnő.
 J. = Jeles.
 elégs. = elégséges.
 elégt. = elégtelen.
 ism. = ismétlődő.
 péld. = példás.
 dics. — dicséretes.
 jó = jó.
 törv. = törvényszerű.

ref. = reformatus.
 g. kath. = katolikus.
 alp. = alapítványos.
 öszt. = ösztöndíjas.
 fnt. = főveldei tanuló.
 v. n. m. = vizsgálat nélkül maradt.
 km. = kimaradt.
 mt. = magán tanuló.
 t. v. = tanodát változtatott.

VI.

Tanügyi adatok.

A) A tanév kezdete és folyama.

Szeptember 1-ső napjaiban az ifjúság nagyrészt beiratkozott, úgy hogy egyéb szükséges intézkedések is megtétetvén, úján az előadások is megkezdettek.

A mult iskolai évben itten munkálkodott tan-személyzetben azon változás történt, hogy P. Lakatos Kornél helyébe Kopatz Patrik, Sánta János helyébe Kovács Gyárfás, Szabó István tanár és egyszersmind finőveldei aligazgató helyébe hasonló minőségben Nagy István neveztetett ki.

Ezen tanártestület gymn. rendes működésének képét leginkább az általa megtartott rendes, rendkívüli és módszertani értekezletek tüntetik fel. Tartatott 6 rendes és 3 rendkívüli értekeztet.

Az első rendes értekezleten a folyó ügyek letárgyalásán kívül határozatba megy azon indítvány, hogy a jegyzőkönyvek ne külön íveken, hanem összekötött könyvben vezetessenek; mi azonban később nem bizonyult be czélszerű intézkedésnek.

Az október 23-iki rendes értekeztet tüzetesebben „a Tanterv és Utasítás“ mikénti foganatosítását tárgyalja; határozza, hogy a negligens tanulók osztályonként a fegyelmi naplóba bevezetessenek; hogy a szállások megvizsgáltassanak s hogy a Katalin-akademia a szokott ünnepélyességgel tartassék meg. A deczember 18-iki rendes értekeztet hiányosnak tapasztalta az „osztály jelentés előírt mintáját,“ miután abban nem lehetett alkalmasan indokolni az elmulasztott órákat; s azért azon mintának némi módosításáról gondoskodott; foganatosítja a hittani órák beosztására és a IV. osztálybeli földrajz tanítására vonatkozó felsőbb rendeletet azon további intézkedéssel, hogy tekintettel a helyi körülményekre és távol eső piacra: heti szünidőül az egész szereda napot használja; mi a tanterv foganatosítására nézt semmi hátránnyal nem jár. A február 23-iki értekeztet a folyó ügyeket tárgyalja. Az ápril 6-iki értekeztet egyebekben kívül a könyv- és

természettani szertár gyarapításáról gondoskodik. A május 15-iki rendes értekezlet legörvendetesebb tudomásul veszi azon gymnasiumunkra nézve epochalis intézkedést, mely szerint annak érettségi vizsgálati joga véglegesen engedélyeztetett. A tanév befejezése alkalmából tartott értekezletek részint az ifjuság osztályozása és jutalmazásáról, részint a jövő tanévre vonatkozó előirányzatok- és javaslatokkal foglalkoznak.

A rendkívüli értekezletek közül a január 24-iki Dr. Haynald Lajos, kalocsai bibornok-érsek ur ő emjának, somlyói intézeteink halhatatlan jótevőjének, a helybeli zárda részére kegyesen megküldött arczképe leleplezési ünnepélyében való részvételt tárgyazza. A február 10-iki, mint tanári szék egy fontosabb fegyelmi ügyben intézkodik; hasonlóképen a 3-ik is, mely márczius 10-én tartatott.

Tanári testületünk szept. 13., decz. 20. és márczius 20-án hiven megtartotta az évharmadokra vonatkozó módszertani értekezleteket nemcsak a tananyagnak, mint egy gépies összeillesztése tekintetében, hanem tekintettel annak minél célszerűbbnek tapasztalt taumódszertani kezelésére is. Értekezleti ily tartalmu jegyzőkönyveinket Püspök Ur Ő exciája jóváhagyó tudomásul venni méltóztatott.

Ezenkívül tanártestületünk gymnasiumi érdemleges kitarató működését érintette azon körülmény, mely szerint a részint tanári vizsgálat céljából, részint huzamosabb betegeskedési esetek miatt akadályozott tanárok helyettesítését a kartársak collegiális szivességgel teljesítették.

Mi a tanári kar tagjainak egyéb tekintetekben való tevékenységét illeti; a következőket említhetni föl: Az iskolai pénzalap kezelése dolgában Adorján Imrének mint pénztárnoknak és Imets Jákónak mint levéltárnoknak és kezelőségi tagnak a lefolyt évben is kijutott a kötelességszerű buzgolkodásból. Imets tagja ns. Csikmogye törvényhatósági gyűlésének és az állandó választmányának, melyeknek gyűlései hasonlólag részére is teendőkkal és megbízásokkal jártak. Imets mint alelnök, Lakatos I. mint pénztárnok, Glósz és Móricz mint választmányi tagok, résztvettek a csikszéki kath. tanító-egyesület gyűléseiben; a világi paptanárok hasonló buzgósággal megszoktak jelenni

a felcsik-espereskerületi korona gyűléseken. Imets F. Jákó igazgató, Lakatos Izra képezdei tanár hozzájárulása mellett a folyt tanévben is vezette a helybeli meteorol. állomás megszorító, mindennap hely- és időhöz kötő teendőit, az időjárás és növény élettani észleleteket; az előbbieket már 10 év óta végzi.

A testület tagjai közül többen irodalmi munkálkodás jeloit is adják: így Pap András kidolgozta ezen Értesítő vezér-értekezését, s felolvasott a Katalin ünnepélyen; Pál Gábor a téli fillér-estélyeken; Imets igazgató folytatta az alapítványok történetét, két ízben felolvasott a felcsiki fiók tanító-egyesületben, s kisebb közleményeket küldött a „Közművelődés-“be és „Magyar Állam-“ba. Továbbá különösen Kovács Gyárfás irodalmi működése következő: „Töredékek a tör-“ről; „Szorgalom, restség és jövő“; „Az ész“ és „Az egyház támadtatásai között.“ Ezek közül az első satyra, a második és harmadik értekezés, az utolsó pedig történelmi elmeffuttatás. Ezekon kívül tartott a csik-somlyói Olvasó körben egy felolvasást, melynek czime: „Szin-előadások.“ (satyra.) A négy előbbi megjelent a „Közművelődésben.“ Móricz Gyula irodalmi és társadalmi működése pedig következő: A „Katalin“ ünnepélyen felolvasott a „Remény és emlékezet-“ről. (Megjelent a „Közművelődés-“ben.) A Ferencz-rendiek zárdájában rendezett „Haynald“ ünnepélyen, ünnepélyi beszédet mondott Dr. Haynald Lajos bibornok-érsekről. (Megjelent a „Magyar Koronában“ és „Közművelődés-“ben.) A csik-somlyói veres-kereszt nőegylet fillérestélyén: „A kaszinó tragiko-komikai következményé-“ről; továbbá a csik-szeredai jótékony nőegylet fillérestélyén „A csók-“ról olvasott fel. (Megjelent a „Közművelődés-“ben.)

B) Vallás-erkölcsi állapot, ünnepok, kegyeleti tények.

Mindenek előtt megjegyeztetik, hogy a vallás-erkölcsi novélés fontos tárgyában a mi intézeti viszonyainkhoz bővebben alkalmazott és fensőbbleg előirt házi szabályzattal birunk, mely annak idején a gymnasiumot érdeklő hatóságoknak is megküldött. Miután az ifjuság teljesen folgyült: ezen gymna. törvények az egész tanár-testület jelenlétében az ifjuság előtt felolvastatának s helylyel-közzel igazgató által megfelelő észrevételekkel és utasításokkal kísértetének.

Ezen törvények keretében és vallásos szellemében a csik-somlyói gymn. ifjúság erkölcsi magatartása a lefolyt tanévben jó és megnyugtató volt. Az előfordult kevés kivételek, remélni lehet, hogy minden ellenkező áramlat daczára is csak kivételek voltak és kivételeknek maradnak.

Mint hogy a bölcseségnek kezdete az Urnak félelme: mindjárt az évfolyam megkezdése előtt

szept. 6-ikán, vasárnapon megtartottuk az ünnepélyes „Veni Sancto-“t.

Szept. 8-dikán, mint különben is búcsus Mária-ünnepen a tanulóifjúság áhitatosan meggyónik és épületes buzgósággal az Úr asztalához járul.

Az ifjúság minden nap, kivéven a Csikban zordonabb téli napokat (v. ö. jan. 14. 29. p. sz.) $\frac{1}{2}$ 8 órakor eljárt a templomba; vásár- és ünnepnapokon rendes exhortatiokat hallgatott és azután jelent meg a vasárnapokon 9 órakor külön, 10 órakor a hívőkkel közös misén és déleesti isteni-szolgálaton; Lakatos Izra, mint énektanár, vasárnaponként szépen sikerült és épületes hatásu négyes karokkal vezette istenitiszteleti énekét az ifjúságnak, mely részt vett éven át a rendszerinti egyéb ihatatossági gyakorlatokban is.

Aug. 18. Királyunk Ő Felsége születésének 50. évfordulóját intézetünk is megünnepelte, hazafias és loyális érzelmekkel testületileg vévén részt azon ünnepély sorrendjében, mely a kegyeletes alkalomból a megye székhelyén rendeztetett vala.

Szept. 29. mint a Szt-Mihályról nevezett csik-somlyói róm. kath. finővelde Véd-szentje ünnepén convictusi ünnepély tartatik, melynek programja következő: d. e. 8 órakor ünnepélyes isteni tisztelet, $\frac{1}{2}$ 9 órakor kezdőleg: 1. Kölcsey Hymnus, énekli az ifj. énekkar. 2. Alkalmi beszéd, Szabó József VIII. oszt. tanulótól. 3. „A szeretet leánya a kórházban“ Mindszenti Gedeontól, szavalja Imets Péter VII. oszt. tanuló. 4. Ima „Éji szállás Granadában“ czimű dalműből, Kreutzertől, énekli az ifj. énekkar. 5. Imets F. Jákó finőveldei igazgató folytatja felolvasását a „csik-somlyói seminariumi fundatiókról. 6. Induló, énekli az ifj. énekkar.

A mai ünnep, mint kegyelmes Főpásztorunk Fogarasy Mihály Ur Ő exja névünnepe alkalmából tanár-testületünk

Üszinte jó kívánatokkal üdvözli Ő nmltgát, melyekből, feleli a kegyes agg Főpásztor „megörvendezettő meggyőződést meritettem; mert látom, hogy a ker. kath. ifjúság nevelői elhatározvák, Főpásztoruk üdvös törekvéseit kitartó munkássággal előmozdítani, és hanyatló erőit lelkesült közreműködésükkel támogatni“ (szept. 30. 2289 sz. a.)

Oktober 4. Királyunk Ő Felsége magas név-ünnepén a Rendtartás 22--ik szakasza értelmében iskolai ünnep tartatott s a gymnasium a hálaadó-isteni-tiszteleten ünnepélyesen részt vett.

Nov. 25. Szűz Sz.-Katalin vértanu, mint a csik-somlyói r. k. főgymnasium Védszentje ünnepén a testület határozata és hozzájárulása következtében szokásos akadémiai ünnepély tartatott, melynek sorrendje következő: 1. Szózat, énekli az ifjúsági vegyes kar. 2. „Az uri hölgyhöz“, Vörösmartytól, szavalja Szabó József VI. oszt. tanuló. 3. „Polka tremblante“, három hegedűn előadják: Bidiga István VIII. oszt., Fejér Kálmán VIII. oszt. és Miklósi József VI. oszt. tanulók. 4. Felolvasás, Pap András tanártól. 5. Népdal egyveleg, Huber K.-tól, előadja a gymn. férfi kar. 6. „Divatos költő“, Tompától, szavalja Ferenczi Márton VIII. oszt. tanuló. 7. Csárdás, előadják: Bidiga I., Fejér K. és Miklósi József. 8. Felolvasás, Móricz Gyula tanártól. 9. Induló, énekli a gymn. férfi kar.

Nov. 29. A nagyemlékű Mária Therezia királynőnek, ki korszakot alkotó fejedelmi tényei közt legkiváltt nevelés-oktatási intézményei által szerzett hallhatatlan nevet és hálástiszteletet, elhalálozási százados anniversariumát tanodánk iskolai ünnepel s ünnepélyes Requiem tartásával üli meg.

1881. január 4. 1. p. sz. Új évi üdvözlötünkre aggasztván Főpásztorunk Ő kegyelmossége az ő „kedvelt munkatársainak“ szeretetteljesen válaszol.

Február 27. A helybeli szerzetes háznál Dr. Haynald Lajos kalocsai bibornok-érsek ur Ő emja. arczképének leleplezési ünnepélyén a gymnasiumi tanár-testület is élénk részt vesz.

Apr. 8.—11. Az ifjúság a husvéti szt. gyakorlatokat, élén a tanári-testület minden tagjával, példás áhítatossággal végezte, melynek alkalmából a Főpásztor olismeréssel vesz tudomást a tanári kar azon buzgóságáról, melynélfogva a husvéti szt.

gyónást és áldozást, a valódi keresztény nevelőhöz illően az ifjúság élén példányszerűleg végezte. (V. ö. apr. 21. 1101. p. sz.)

Apr. 19.—jun. 13. Az itt keddi bucsukkal összekötött sz. Antali áhitatosságokban akként vett gymnasiumunk részt, hogy a kedd-délelőtti előadások 7—10 óráig tartattak meg.

Jun. 3—7. Pünkösdi búcsuink, melyekben szintén élénk részt szokott venni a tanuló ifjúság, ez idén kedvezőbb időjárás mellett épületesen folytak le.

Végre jul. 2-án az idén egyszerűbb zárünnepély után szokott fénynyel ültük meg Sárlos-Boldogasszony napját; ez ünnepben a gymn. ifjúság szokott lenni a főtényező, az itten fennálló Sz.-Mária társulatba való felavattatás (ascensio) által. Az idén ftdő Bodó Alajos helybeli pleb. és felcsik-kerületi alosperes úr 34 jó tanuló ifjút avatott fel a Boldogságos Szűz különös tiszteletére, kiket Benedek Ignác VI. oszt. ajánlott be a Celebrans urnak; fölöttök pedig Jakab Lajos VI. oszt. tanuló tartott a népre is épületes egyházi szónoklatot.

C) Alapítványok, ösztöndíjak.

A Szt-Mihály főangyalról nevezett csik-somlyói finővöldében volt a lefolyt tanévben 34 nyilvános alapítványi ösztöndíj, részint egyes fundatorok nevére szólók, részint az erd. kath. status ugynevezett közalapítványai. Ezek ugyanannyi növendék ellátása fejében 95—95 frtosok voltak. Volt még 5 alapítványi, magán ösztöndíjas tanuló a növelő-intézetben. Továbbá szintén teljes ellátásban részesült a finővöldében 12 fizetési és 3 servitor növendék, kik közül az egyik a helybeli tanító-képezde tagja volt.

D) Szállás-viszonyok és egészségügy.

Azon ifjúság, mely a finővöldébe be nem juthatott, magán, falusi, többé kevésbé alkalmatlan szállásokra van elhelyezve. Tanintézeteink ezen még egyedüli, de komoly baján a volt prae-toralis épületnek a célra alkalmazása által lehetne s elvégre valahára talán kellene is segíteni.

A finővöldébe úgy az alapítványos ifjak, mint a jelentkező fizetési növendékek csak azon esetben fogadtathatván be, ha az intézeti orvos őket teljesen egészségeseknek fogja találni. (1879.

aug. 8. $\frac{1026}{462}$) Szept. 7-én mise után valamennyi tanuló az intézeti orvos által megvizsgáltatván, egészségeseknek találtatnak.

Okt. 8-án az intézeti orvos újból megvizsgálja a tanuló ifjúságot szembetegség tekintetéből, mely eljárást évfolytán még többször teljesített, Kőrmendy Lajos ur.

Okt. 24. A gymn. externus ifjúság szállásai megvizsgáltatnak. A régi elszállásolási viszonyokban csekély mértékben észleltetik javulás és haladás. Decz. 15. Kőrmendy Lajos ifjúsági orvos ur jelenti, hogy a tanuló ifjúság között a vörheny mutatkozik; de az a gymnasiumi ifjúság között tényleg még nem lépett föl. Máj. 18. Ugyan Kőrmendy Lajos járás orvos ur a gymn. tanuló ifjúságot az igazgató jelenlétében viszontag beoltotta. (revaccinatio.)

Az ifjúság közt a lefolyt tanévben semmi nagyobb mérvű vagy járványszerű betegség nem uralkodott.

E) Tanodai szerelvények gyarapodása.

I. A tanári könyvtár állománya a mult tanévben tett 1810 darabot. Ezen állomány a lefolyt 1880—81. évben gyarapodott részint ajándékozás, részint vétel után, és pedig:

1. Megküldetett: A tanker. Főigazgatóság után: Gr. Lázár M. „Székely ispánok és alispánok“, és „Szombathely város monographiaja“, (60—1881. és 687 főig. sz. 1880.)

Az erd. rk. igazgatótanácstól a közoktatási magas ministerium által jul. 4-ről 16,179 sz. a. kiadott „Utasítások a gymn. tanítás tervéhez“ cz. munka 12 példányban a gymn. könyvtár tulajdonául, a tanárok használatára. A magyarhoni földtani társulattól 30 éves fenállásának emlékére, kiadványaiból az erd. tanker. főigazgatóság után (308 sz. 1880.) a gymnasiumi könyvtár számára megküldettek: „A társulat munkálatai“ III. IV. V. kötet, s a „Földtani közlöny“ kilenczévi (1871—1879.) folyamai, összesen 12 kötetben. Csikrákosi Császár Dénes miniszteri számtiszt urtól: Klamarik-Mocnik, Számtan és Algebra 1 k., Szabó, Ásványtan; Német Magyar régi szótár grammatikai bevezetéssel, (Márton Lexiconja.) A közoktatás állapotáról szóló jelentés. 187 $\frac{5}{6}$ (187 $\frac{6}{7}$ és 187 $\frac{7}{8}$) (187 $\frac{7}{8}$ és 187 $\frac{8}{9}$) (187 $\frac{8}{9}$ és 187 $\frac{9}{10}$) 4 kötet. Szerző urtól: Cserni B. Eszmék a földfelületének változásairól. Gy.-fehérvár 1881. 1 f.

A magyarországi Kárpát-egylettől: Payer, *Bibliotheca Carpatica*. — A Lampol-féle könyvkereskedéstől: Hauke-Cherven, *Az osztr. magyar monarchia földirata*. — A Franklin-társulattól: Dr. Abel, *Homeros. Odysseája I—III ének*; Dr. Wohlrab és Landau, *Rajzoló geometria*, (bevezetés a geometriába rajzolás alapján); Dr. Pecz, *Latin verstan és prosodia*; Roth, *A növénytan alapvonalai*; Hunfalvy és Gönczy, *Schneider képes atlasza*; Scholtz, *Földrajz, II. rész*; Alexander és Bánóczi, *Filosophiai írók tára*; Alexander, *Descartes, Értekezés az értelem helyes használatának s a tudományos igazságok kutatásának módszeréről*; Kont, *Volta és Ampère életrajza. Argo emlékbeszéde*; Dr. Brozik, *Középkori ázsiai utazók*; Weber, *Goethe: Hermaun und Dorothea*; Alexander, *Descartes, Discours de la methode*. — Az Eggenberger-féle könyvkereskedéstől: Haller, *Physikai földrajz a III. osztály számára*.

2. Vétel útján beszerzett művek: Recluse, *A föld (Occean, légkör, élet) II. k.*, Müller-Pouillet, *Lehrbuch der Physik. IV. k.*, Dr. Koch, *Közép erdélyi földrengés, 1 f.* Zsilinszky *Részvét album Bpest, 1881.*, Ipolyi, *Magyar műtörténelmi tanulmányai, Bpest 1878. 1 k.*, Toldy, *Magyar költők élete, Bpest 1880. 2 k.* — Szintén jutányos áron megszereztek a következők: Farkas, *Országgyűlési emlékkönyv, Pest 1867*; Török, *Hazánk. (Időszaki folyó irat.) I. és II. évfolyam Pest 1858—9, 2 k.*; Szabó-Balázs: *Erdélyi muzeum. Pest 1857, 1 k.*; Vachott, *Szünórák, Pest 1862, 1 k.*

Folytatólag megrendeltettek: Tanáregyleti közlöny, *Természettudományi Közlöny, Magyar Nyelvőr, Századok, Népiskolai Tanügy, Képzőművészeti Szemle évfolyama*. E szerint a könyvtár az idén gyarapodott a megküldött Értesítőkön kívül 62 darab munkával; és így az egész könyvtári állomány: 1872 drb.

Imets F. Jákó,
könyvtarór.

II. Az ifjúsági könyvtár. Jelen tanév elején megejtett könyvtár vizsgálat után tesz az összes állomány 351 művet.

a) Vétel útján beszerzett művek: Jaime A., *A gonosz fiu, regény 2 k.*; Montepin X., *Az örültek orvosa, 8 k.*; Deák Farkas, *Beszélek*; Molnár Aladár, *Téli esték, elbeszélés*; Paulikovics, *Balassa Bálint, irod. tört., elbeszélés*; Vámbéri Armin, *Közép*

ázsiai utazása; Vas Geroben, Régi jó idők, korrajz 5 k.; Gregus, Camoen Luizadja; Széchenyi, Önismeret; Gregus, Népek lantja; Du Boisgobey, A pirós rózsza lovagjai 6 k.; Dumas, A három testőr, 6 k.; Dumas, Husz év múlva, 8 k.; Dumas, Brogellone gróf, 18 k.;

b) Ajándékoztattak: Pap András tanár ur által: Tomor Ferencz, Korunk tükre. Szabó István gyulafejevári tanár ur által: Az emberi lélek, czimü értekezése. Császár Dénes ministeri számtiszt ur által: Szalay „A tatárjárás Magyarországon.“ Móricz Gyula tanár ur által: Miksa bajor herczeg utazása koleten 1838-ban. Fogadják a jószivü adakozók, az ifjuság iránt tanusított érdeklődésekért az intézet hálás köszönetét.

Móricz Gyula,
könyvtárőr.

III. A gymn. „Kölcsön-könyvtár“ állása az 1880/81-ik tanév végével:

a) *Pénzben:*

1. Mult tanévről fenmaradt	295	frt	85	kr.
2. Ujabb adakozás	14	"	"	"
3. Kamat czimen bejött . .	11	"	02	"
5. Használatdíj a könyvekről	105	"	18	"
Összes bevétel:	426	"	05	"
Ebből kiadatott:	140	"	60	"
Pénztárkészlet:	265	"	45	"

Ebből a csikmegyei takarékpénztárban tőkésítettett 239 frt 45 kr; egyeseknél el van helyezve 46 frt.

b) *Könyvben:*

1. Mult tanév végén volt	1190	kötet.
2. Jelen tanévi szaporodás	17	"
α) vétel útján	12	
β) adakozás útján .	5	
Összes könyvállomány:	1207	"

A csik-somlyói „kölcsön könyvtárba“ k ö n y v e t ajándékoztak: Kolumbán Ágoston III. oszt. tanuló Ballagi Németnyelvtn. Antal András III. oszt. Szvorényi Magyar nyelvtn.; Vouillot Róma és Loreto II-ik rész. Bálint János VI. oszt. Szarvas Phaedrus.

Pénzadományokkal járultak a könyvtár gyarapításához: Okos Antal kásson-feltízi birtokos 1 frt. Solnai Sándor ügyvéd 5 frt. Csiszér Károly somlyói birtokos 1 frt. Darvas Mihály tuzsnádi birtokos 1 frt. Veress Zsigmond baláni kántor 1 frt. Bartalis Elek várdotfalvi birtokos 1 frt. Rancz József várdotfalvi birtokos 1 frt. Holló Mátyás taploczai birtokos 1 frt. Mihály Lajos taploczai birtokos 1 frt. Csedő Tamás taploczai birtokos 1 frt.

Nagy István,
a kölcsön-könyvtár őre.

IV. A természettani szertár részére a lefolyt tanévben 158 frt fordítattott. Ezen összegig terjedőleg a megrendelések megtétettek. A megrendelt eszközök nagyobb és értékesebb része a légtűnettan és a villanyosság körébe tartozik.

Pál Gábor,
a természettaniak őre.

V. A terménytár ez évi gyarapodása következő: ft. Veress Antal urtól: 1 drb. ólom ércz Rodnáról, továbbá tek. Császár Dénes ministeri számtiszt urtól: 6 darab ásvány (mármarosai gyémánt, amethist ezüsttel, márvány, vasarany, szén.) — A kolozsvári volt kir. bányaigazgatóság fenmaradt birtokát képező ásvány- és kőzet gyűjteményéből, nevezettel ellátva, 133 drbot juttatott a tanker. főigazgató ur őnga tanodánk hasonnemű gyűjteményének gyarapítására. (márcz. 20. 165. sz.) E szerint az ásványtár összesen 141 darab ásvány- és kőzettel gyarapodott.

VI. A vegyesek tárában: a) a pénzgyűjteményhez járult: Császár Dénes urtól: 22 drb régi váltó pénz. tkts Éltés Zsigmond urtól 1 drb római ezüst pénz; ft. Puskás Tamás urtól 1 kis régi ezüst pénz; Imets igazgatótól 3 s Jakab Dénes tanulótl 1 drb réz pénz. b) a régiségekhez ft. Puskás Tamás csicsói plebános urtól 1 kisebb és Kovács Gyárfás tanár urtól 1 nagyobb kőkarika, melyek többen gyöngysort képezhettek. Császár Dénes urtól egy régi pecsétgyűrű nemesi czimerrel.

A nemes adakozók fogadják az intézet hálás köszönetét.

F) *Jutalmak:*

1. Az ezen gymnasiumhoz jutalmi általánypénz utalványoztatni szokott 21 frtból jobb részt tankönyvül szolgáló könyvek vásároltatván, azok a következő jobb magaviseletű és szorgalmasabb tanulók között osztattak ki:

Csűrös Imre, Eröss József, Holló András, Gál József, Karácson József I., Sántha Albert, Sántha István, Veress Zsigmond II., Antal András, Bocskor Gergely, Bocskor Károly, Jakab Dénes, Merza János III., Barthá Gergely, Bocskor Oszkár IV. osztályos tanulók közt.

2. Pénzbeli jutalmat nyertek: Ft. Koncz István tusnádi plebános ur évi 5 frtját dicséretes eredménnyel maturizált ifju Ferenczy Márton; ft. Péterffy József, madarasi plebános ur 3 frtját kitartó szorgalom és dicséretes magaviseletért Veress Menyhért VI., ft. Murányi Kálmán szt-domokosi plebános ur 2 frtját kitartó szorgalom és dicséretes magaviseletért Hidegh István VI., ft. Veress Antal ur 2 frtját szintén kitartó szorgalom és solid magaviseletért Imets Péter VII., ft. György Márton menasági plebános ur 1 frtját latinnyelvbéli kiváló haladásért Bruckner Antal V., ft. Bardocz István ur 1 frtját hittanbeli szorgalomért Imets Péter VII., nt. Lukács Károly segédlelkész ur 1 frtját magyar szavallásban való előmenetelért Csiszér Imre IV., Kovács Gyárfás tanár ur évi frtját latinnyelvbéli kitűnő haladásért Budai János II., ft. Ferenczy Ignác nagykászeni plebános ur 1—1 frtját Bodó József II. és Karácson József I., végre Imets F. Jákó igazgató 2—2 frtját légtűnetani észleletekben való segédkezésért Hidegh István VI. és Schiffer Béla V. oszt. jó tanulók nyerték.

3. Voltak még más jutalmak is ígérve és kitűzve, melyek azonban a kijelölt kellő siker hiányában nem adattak ki, nevezetesen: ft. Balás Antal plebános ur 5 frtja, mely a franczianyelv magántanulásaért és Imets igazgató 5 frtja, mely tanulmányait itt kezdett és végzett azon VIII-ik osztályosnak van kitűzve, ki a német nyelvből eminens eredményt tüntet iöl.

Fogadják valamennyi ügybarátok és jótévedők, kik az ifjuság nemes ösztönzése céljából jutalmi adományaitat különösen már 5 év óta szívesen bocsátják az ez ügyben alkalmatlankodó igazgatónak kezéhez, az intézet és ifjuság nevében e helyen is hálás köszönetemet!

G) Önképzőkör :

Az ifjusági „önképzőkör“ Móricz Gyula r. tanár vezetése mellett ez évben is meglehetősen sikert aratott működésével.

Az alakuló gyűlés mindjárt az iskolai év beálltával m. é. szeptember 12-dikén tartatott meg. A tisztviselők választása következőleg ment végbe : elnöknek Bocskor István VIII. oszt. t., főjegyzővé Szabó István VIII. oszt. t., aljegyzőül Sántha András VII. oszt. t., bíráló tagokul : Fejér Kálmán VIII. oszt. t., Ferenczy Márton VIII. oszt. t., Imets Péter VII. oszt. t., pénztárnokul : Baló Zoltán VII. oszt. t. lettek megválasztva.

Számlált az egyesület a felgymn. tanulók köréből 54 tagot, kik közül azonban 3-an a tanév folytán kimaradtak.

A szellemi munkásság komolyan folyt le. Tartatott 11 összejövetel, melyeken költemények és műbeszédok szavalgatásában 38 szavalt közül leginkább kitűntek ; Ferenczy Márton VIII. oszt., Fejér Kálmán VIII. oszt., Baló Zoltán VII. oszt. és Szabó József VI. oszt. tanulók.

A szavalmányokat mindannyiszor az önként előre vállalkozó tagok bírálatai s a vezetőtanár ítései észrevételei kísérték.

A tanév folyamában beadatott és megbíráltatott 9 prózai, 14 költői és 4 fordított mű, melyek közül 5 prózai, 6 költői és 2 fordított mű fogadtatott el s az egyesület írott szépirodalmi gyűjteményében a „Haladás“-ban megjelent.

Dolgozataik által kitűntek : Bocskor István VIII. oszt., Ferenczy Márton VIII. oszt., Fejér Kálmán VIII. oszt., Imets Péter VII. oszt., Sántha András VII. oszt., Hidegh István VI. oszt. és Szabó József VI. oszt. tanulók.

A tagok munkásságának fokozására a kör saját pénztárából díjakat tűzött ki, következő kérdésekre :

1. „Minő alkotmányos jogokkal bírtak őseink az Árpádok alatt s mit tettek ezen korszak végével, hogy a kormányra befolyásukat biztosítsák?“ Jutalma : 5 frt o. é. Érkezett 1 pályamű.

2. „Legenda, szabadon választott tárgyról.“ Jutalma : 3 frt o. é. Pályamű erre nem érkezett.

Az egyesület tagjainak iparkodását fokozta Imets F. Jákó gymn. igazgató, Glósz Miksa, Pap András tanárok és Dobai József tanárjelölt megjelenése.

A pénztári forgalom, melynek jutalékait a tagilletmények képezték: maradék a múlt évről 4 frt 20 kr o. é., jelen évi bevétel 5 frt 20 kr o. é. összesen 9 frt 40 kr o. é.

Móricz Gyula, m. p.
az önképzőkör vezetője.

H) *Gymnasiumi krónika.*

1880. jul. 4 308 fig. sz. A magyarhoni földtani társulat főnnállása 30-ik év fordulata alkalmából kiadványait a tanker. főigazgatóság útján a gymn. könyvtárnak megküldi.

Jul. 24. 1141—t. 506—1880. Az igazgató tanács megküldi a közoktatási magas ministerium által jul. 4-ről 16179 sz. a. kiadott „Utasítások a gymn. tanítás tervéhez” cz. munkát 12 példányban a tanárok használatára.

Aug. 6. 2280 sz. a. A gymnasiumi új tanterv teljes életbe léptetésére nézve Püspök Urunk Ő Excellentiája a következő átmeneti intézkedéseket írja elő: a Történelem tanítása előre csak a IV. osztályba történhetik az új tanterv alapján és ez osztálylally fokozatosan haladva, fog az új tanterv teljesen életbe lépni; a földrajznak az új terv szerinti tanítása megfelelő tankönyv hiányában némi akadályba ütköztvén; a terményrajz az I-ső és II-ik osztályban külön tantárgyképen tanittatik az utasító észrevételek értelmében.

Nov. 4. A magyarországi Kárpátegylet évkönyve megküldetik s az egylet ajánltatik.

Decz. 31. Az országos népszámlálás az itteni tanuló ifjúságot legnagyobb részt a szülői háznál találja, mely is minden valószínűséggel ottkon vétetett fel.

1881. Január 14. 29 p. sz. Az iskolai ifjúságnak téli időszakban való templomgyakorlására uézve főpásztori irányadó rendelet adatik ki. (V. ő. jan. 31. 306 p. sz.)

Febr. 25. Mikó Mihály, Csikmegye főispánja, a csik-somlyói rk. gymnasium világi gondnoka és ügybuzgó barátja, s általában megyénk kimagasló történelmi alakja ma reggel 7 órakor váratlanul elhalt. Hült tetemeinek beszentelése Csik-Somlyón a volt praetorialis háznál, a testületek. a gymns. tanári kar s roppant közönség jelenlétében s megilletődött fájdalmas részvétele mellett

27-én ment végbe. A hült részek Gyergyó-Alfaluban tétettek nyugelomra, melyek fölött virrasszon soká az emlékezet és nemzeti geniusz!

Márcz. 29. 7889. közokt. minist. sz. intézkedés értelmében tekintettel az ezen tanodánál működő és képesítő oklevelekkel bíró tanárok számára, a csik-somlyói rk. főgymnasiumnak azon jog, hogy szabályszerű érettségi vizsgálatokat tarthasson és azokról államérvényes bizonyítványokat állíthasson ki, az 1880/81. tanévtől kezdve véglegesen megadatik. (apr. 8. 1016 p. sz., és apr. 4. 183 főig. sz. — 1881.)

Apr. 23. A gymn. könyvtárról, természettani s egyéb tan-szertárakról új leltárak fölvétele rendeltetik el. (1072 — 1881. p. sz.)

Máj. 10. Rudolf cs. és királyi korona-herczeg ő fenségének Stefánia belga kir. hercegnő ő fenségével történt esküvéje alkalmából isk. ünnep tartatik, alkalmi exhortatioval és megfelelő ünnepélyes istenitisztelet mellett. (apr. 26. 1208 sz. püspöki körlevél, a VI. B. szakaszhoz.)

Máj. 25. Hangsúlyoztatik a közép isk. Rendtartás 10. szakasza, mely szerint az évközbéli iskolaváltozás előfordulható esetében a legnagyobb ovatossággal kell eljárni. (1462. p. sz.)

Máj. 25. A III. osztálybeli földrajzból adandó érdemjegy kérdésében utasítás közöltetik. (1478—1881. p. sz.)

Máj. 28. Ugynevezett májálisunkat ez idén mi is megtartottuk; de kevésbé kedvező idő miatt nem lehetett kirándulnunk szokott helyünkre a Nagysomlyó háta mögötti fitódi fenyvesbe. A rend és illedelem semmi által sem sértetett meg.

Máj. 30—jun. 3-ig folynak a maturizandusok írásbeli vizsgálatai.

Junius 7. Más tanodába menő alapítványos tanulónak alapítványuk további élvezhetéséért esetről-esetre folyamodniok kell. (718.—t. 274.—1881. igazgt. t. sz.)

Jun. 17. A szóbeli érettségi vizsgálat ml. Páll Sándor kir. tanácsos és tanker. főigazgató ur elnöklete alatt, jelenlétén ft. Bodó Alajos alesp.-plebános és püspöki biztos ur is, — hét ifjával megtartatik.

Jun. 20—27-ig tartatnak a többi gymn. hét osztálynak nyilvános vizsgálatai.

Jul. 2. A zárőnnepély. Bizonyítványok és jutalmak kiosztása. Ingressus, ünnepélyes Te Deum és az új tagok felavatása a Mária-társulatba (ascensio.)

VII. Statistikai táblázatok.

I. A tanulók általános áttekintése.

Osztály	Létszám				Vallás ¹⁾		Nyelvi ²⁾ és nemzetiségi viszonyok					A szülők polgári állása					Előmenetel						
	beiratott	elhalt	elmaradt	tanév végéig megmaradt	római katolikus	görög katolikus ev. református	magyar-székely	magyar-német	magyar-román	magyar-örmény	magyar-szláv	értelmiségi	őstermelő	kereskedő és iparos	tisztviselő	szolga és napszámos	részletesen			általán		összesen	
																	kitűnő és jeles	jó	elégseges	elégtelen	haladó		ismétlő ³⁾
I.	47	—	4	43	40	1 1	36	—	1	4	2	3	22	9	9	—	4	7	20	12	31	12	43
II.	42	—	2	40	39	1 —	37	1	1	1	—	6	25	4	4	1	13	10	12	5	35	5	40
III.	26	1	2	23	22	1 —	19	—	1	2	1	4	11	3	5	—	8	5	6	4	19	4	23
IV.	20	—	2	18	18	— —	17	—	—	1	—	3	11	2	1	1	2	7	9	—	18	—	18
V.	22	—	1	21	22	— —	16	2	—	2	1	4	9	3	5	—	4	9	8	—	21	—	21
VI.	16	—	1	15	15	— —	14	1	—	—	—	1	9	2	3	—	6	—	8	1	14	1	15
VII.	10	—	1	9	9	— —	8	—	—	1	—	1	6	—	2	—	1	3	4	1	8	1	9
VIII.	7	—	—	7	7	— —	7	—	—	—	—	3	2	1	1	—	1	3	3	—	7	—	7
Összegek :	190	1	13	176	172	3 1	154	4	3	11	4	25	95	24	30	2	39	44	70	23	153	23	176

¹⁾ Ezen és a következő rovatba csak az év végeig megmaradt tanulók száma van fölvéve.

²⁾ A nemzetiségileg a székelytől némileg különböző tanulók sem beszélnek a magyaron kívül más nyelvet.

³⁾ E rovatbeli ismétlők alatt a secundába esett tanulók vannak jelezve.

II. A tanulás eredményének osztályonkénti áttekintése.

Tantárgyak	I. osztály				II. osztály				III. osztály				IV. osztály				V. osztály				VI. osztály				VII. oszt.				VIII. oszt.			
	kitűnő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	kitűnő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	kitűnő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	kitűnő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	kitűnő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	kitűnő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	kitűnő és jeles	jó	elégséges	elégtelen	kitűnő és jeles	jó	elégséges	elégtelen
Vallás tan	21	13	9	.	27	13	.	.	15	6	2	.	11	7	.	.	13	8	.	.	7	5	3	.	5	3	1	.	6	1	.	.
Latin nyelv	5	7	19	12	14	7	16	3	8	4	7	4	4	5	9	.	5	8	8	.	6	.	9	.	4	2	3	.	1	3	3	.
Magyar nyelv	9	11	18	5	14	10	13	3	11	9	3	.	11	3	4	.	10	4	7	.	8	1	5	1	4	4	1	.	5	1	1	.
Görög nyelv	6	7	8	.	6	5	4	.	1	4	3	1	1	3	3	.
Német nyelv	7	6	10	.	2	6	10	.	5	8	8	.	7	1	7	.	3	4	2	.	1	3	3	.
Földrajz	6	9	16	12	20	10	9	1	12	4	7	.	5	7	6
Történelem	9	7	2	.	8	11	2	.	6	6	3	.	3	5	1	.	4	3	.	.
Mennyiségtan	11	13	19	.	14	11	14	1	9	8	5	1	4	9	5	.	5	10	6	.	6	3	5	1	3	3	2	1	2	3	2	.
Természettan	9	9	17	8	23	12	5	8	5	5	.	6	10	5	.	6	4	5
Természettan	3	5	1	.	2	3	2	.
Bölcsészett.	1	4	4	.	4	2	1	.
Tornászatt.	.	.	42 ¹⁾	.	.	40	.	.	6	6	11	.	2	10	6	.	1	17	2 ²⁾	.	8	6	1	.	1	8	.	.	3	1 ³⁾	.	.
Rajz és lómért.	13	13	17	.	26	14	.	.	13	10	.	.	11	7
Ének	3	10	19	11 ³⁾	3	14	23	.	3	6	11	3 ³⁾	2	6	6	4 ³⁾	5	6	6	4 ³⁾	4	3	6	2 ³⁾	4	2	3 ³⁾	.	3	.	2	2 ³⁾
Zene	2	1	.	.	1	.	.	2

1) 1 mentes; 2) 3-an fel voltak mentve. 3) nem járt.

III. Magaviselet, életkor, választott pálya és szállás szerinti áttekintés.

A tanév végéig megmaradt tanulók																																			
Osztály	magaviselet					életkorra nézve																	választott pálya szerint							szállás szerint					
	példás	dicséretes	jó	törvényszerű	kevésbé törvénysz.	10 éves	11 "	12 "	13 "	14 "	15 "	16 "	17 "	18 "	19 "	20 "	21 "	22 s több éves	egyházi	jogi	orvosi	tanári	műszaki	bányászati	erdőszeti	gazdászati	katonai	egyéb	finnöveldei						
																													alapítványos	alapítv. ösztöndíj.	fizetési	ingyenes	a szülőknél	más szálláson	
I.	2	11	16	14	—	—	4	15	17	5	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	18	24	
II.	1	14	22	3	—	—	—	5	6	12	12	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	2	1	8	24
III.	—	7	13	3	—	—	—	—	2	3	12	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	3	—	8	10
IV.	—	3	14	1	—	—	—	—	—	1	4	5	2	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	1	—	5	6
V.	—	5	14	2	—	—	—	—	—	1	3	7	7	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	3	1	1	5	2
VI.	—	5	9	1	—	—	—	—	—	—	1	1	4	5	4	—	—	—	5	2	2	—	—	—	—	—	3	1	2	6	2	2	—	2	3
VII.	—	2	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	5	2	—	—	4	1	1	—	1	—	—	—	1	1	—	4	—	1	—	1	3
VIII.	—	3	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	3	1	1	2	—	1	1	—	—	—	—	—	2	3	—	—	—	1	3
Összeg:	3	50	97	26	—	—	4	20	25	22	34	23	16	12	12	4	3	1	10	5	3	1	2	—	—	4	2	4	33	3	8	10	2	48	75

Jegyzet. ¹⁾ Növeldei alapítványt élvez még egy tanító-képezdei ifju. ²⁾ Ezek között 3 kézi ösztöndíj volt.

³⁾ Ezeken kívül még egy tanítóképezdei ifju is ingyen láttatott el.

IV. Származási hely szerinti áttekintés.

Lakhely	O s z t á l y								Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Helybeli	4	—	4	1	—	—	—	1	10
Csikmegyei . . .	34	36	18	14	14	11	6	5	138
Háromszékmegyei	1	4	1	2	7	2	1	1	19
Maros-Tordai .	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Udvarhelymegyei .	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Kis-Küküllőmegyei	—	—	—	—	—	1	1	—	2
Torda-Aranyosi	2	—	—	—	—	1	1	—	4
Brassói	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Összesen:	43	40	23	18	21	15	9	7	176

V. Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése.

Tanév	Jelentkezett	Visszahelyezett	Javító Irásbeli Szóbeli vizsgálatot tett	Érettség nyilvántartott	Ezek közül szándékozik									
					egyetemi			műegyetemi		akadémiai				Más pályán
					egyetemen	egyetemen	egyetemen	műegyetemen	műegyetemen	akadémián	akadémián	akadémián	akadémián	
1880/81.	7	—	—	7	7	1	6	1	—	2	1	—	—	2

VIII.

Légtűnet- és növényélettani észlelő.

Imets F. Jákó igazgató a lefolyt tanévben is folytatta a meteorológiai és növényélettani észleleteket Lakatos Izra képezdei tanár hozzájárulása mellett. A meteorológiai észleleteket Imets igazgató minden hó végével az orsz. m. kir. központi intézethez Budapestre felküldötte; a növényélettaniakat pedig csak évenként szokta ugyanoda beterveztetni.

A csik-somlyói állomás fldr. hossz: 43° 28'; fldr. szél: 46° 21'; tenger fölötti magassága: 706·4 meter.

Hónap	Légnyomat			Hőmérséklet C. sz.			Pára- nyomat			Ned- vesség			Csapadék m. m.			Szélirány				Szélerősség (közép)	Felhőzet (közép)	Jegyzés
	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	havi	24 órai	napjai száma	uralkodó	másod	harmad	negyed			
Junius	698·9	702·4	692·1	15·3	21·5	11·7	10·0	11·9	8·2	79	93	66	75·95	19·50	14	W*)	SE	N	NE	69	5	Van sz. Ivan meleg hán.
Julius	699·2	705·2	692·7	18·1	22·2	13·7	12·4	17·8	10·1	81	92	65	70·71	16·32	13	W	N	E	NE	67	5	Aldásával dúl a vihar.
Augustus	697·7	703·5	691·1	16·3	24·0	10·1	11·2	14·5	7·0	81	92	61	51·04	22·20	14	W	N	SW	S	58	5	Igen nedves, nem kellemes.
Septemb.	701·3	708·6	691·0	10·7	18·3	7·1	8·0	10·5	5·6	77	89	63	57·30	22·40	10	W	SE	N	SW	54	5	Előbb vigyorg, aztán csikorg.
Oktober	699·9	708·0	691·1	8·8	14·6	—0·3	7·6	10·4	3·7	83	94	69	20·52	10·50	5	W	SW	SE	N	81	6	Szép hónap ez; pityóka vesz.
November	703·5	712·2	692·8	2·3	6·1	—3·3	4·7	6·5	3·4	88	96	69	22·65	18·28	6	N	W	SW	NE	27	7	Nagyon szelid; lo kún nyarit.
December	699·6	707·2	687·9	—3·1	3·5	—15·3	3·4	5·3	1·2	90	97	76	22·62	16·72	7	SW	W	N	SE	67	7	Szörnyű a kőd; meging a föld
Január	697·8	711·4	684·5	—11·9	2·0	—26·1	2·0	4·9	0·6	87	100	77	39·75	7·95	11	NE	SE	N	SW	30	5	Szép tél-közép. Van hó eleg.
Február	700·9	712·0	678·6	—8·1	2·1	—16·3	2·0	4·7	1·2	86	99	68	13·80	13·80	1	SE	NE	SW	S	31	5	Végig hideg, nem tör jeget.
Márczius	696·7	704·3	689·7	1·1	10·3	—9·8	4·2	6·9	2·1	86	97	76	45·60	10·80	12	NE	W	SW	SE	71	7	Vad Márczius télből kihúz.
Április	697·4	705·9	687·4	6·5	10·9	0·5	5·3	7·8	2·8	73	91	50	38·35	11·90	14	NE	SE	N	W	72	8	Fanyar biz az; kűd a tavasz.
Május	699·5	703·9	692·9	12·8	16·7	7·8	8·1	11·3	4·8	77	90	53	125·30	37·20	17	E	SE	NE	W	57	6	Esik, esik a végletig.
Évi közép	699·3	707·5	689·3	5·7	13·5	—4·8	5·4	9·4	4·2	88	94	66	48·66	17·21	11	W	SE	SW	NE	57	6	Jót éven át az Isten ád.

*) Célszerűnek tartom az általán bevett angol jegyek mellett maradni. (N = North = észak; E = East = kelet; S = South = dél; W = Ouest = nyugat.

Az 1880/81. tanévi észleletek hiteles és eredményt a következő táblázat szemlélteti:

II. A növényéletteni (phytophaenologiai) észleletek eredménye a lefolyt két félévben következő:

a) A lombfejlődés kezdete: (1881) márt. 27. magyaróaljfü, fekete hunyor; apr. 1-én farkas boroszlán, cserlevél; 10-én magyarórügy, csontfa levél; 17-én nyír, fűz és berkenye; 25-én alma, körte, meggy-rügy; máj. 2-án alma, körte, meggy lev.; 5-én bükk, köris, hársfa, vadgesztenye, magyarófa; 9-én jegenye, orgonafa; 15-én ákác, cserfa leveledzik.

b) A virágzás kezdete következő növényeknél észleltetett: mártius 28-án magyaróaljfü, mártiusi ibolya, lókörmű szattyu, fehér berek, leány kőköresin; ápr. 5-én tavaszi kankalin, mocsári gólyahir; 16-án gyopár, tarnics, korpafű, berki kőköresin; máj. 1-én császárszakkáll, nefelejts, gyöngyvirág, eper; 5-én körte, meggy; 8-án alma, lóhere; 19-én belénd, orgonafa, bodza, hérics; jun. 10-én rozs; 16-án pünköszt róza, ákác virágzik.

c) A gyümölcsérés kezdetére nézve észleltetett: (1880) jul. 8-án eper, ribizske; 21-én málna, virágos kendernyővész; 28-án rozsaratás, egres; 31-én búzaaratás; aug. 10-én árpaaratás; 25-én zab; 30-án dohány; szept. 3-án magos kendernyővész, rózsapityóka; 23-án törökbúza; okt. 1-én pityókaásás; 24-én káposzta-vágás, bükk-makk sok. (1881) jun. 24-én ribizske; 26-án eper, szénakaszálás.

d) Egyéb észleletek. (1880) jun. 7-én a Hargitáról az utolsó hó eltűnik; sok esszőzés, hideg, szeles, solstitialis napok; a juliusi esszőzés a gabonát lenyomja; 14-én Szmártonon két embert a zápor elsodor; 27-én a vihar az erdőket és épületeket szaggatja; augusztusban rossz fürdő idő; 23-án éj 11 órakor a Szentléleki Vereskeptől tekintve nyugatra egy gyönyörű meteor ereszkedik le csaknem a láthatár széléig, mint egy rakéta visszahajló kékes gömbje; a tűnemény kiindulása Ophiuchus két felső csillaga közül, tartama 2—3", hossza 8 m., az alól eloszló gömb átmérője 10 cm. Szept. 23-án a hegyeken hó; okt. 3-án 7 óra előtt földingás, nyugotról keletre hullámozva, tartama 30"; előjelei a légsulymérő hirteleni nagyosása, roppant vastag köd (az észlelet leírását felküldöttem a központi intézethez, valamint Dr. Koch egyetemi tanárhoz), november nagyon kellemes; 17-én d. e. 9 órakor szivárvány is látható; decz. 14 és 25-én Alcsikon újabb földingás észleltetik, (az ide vonatkozó adatokat szintén felküldöttem Kolozsvárra.) 1881. Az őszi vetés szépen telelt ki; ápril változó fanyarsága a tenyészetet hátraveti, valamint a májusi rendkívüli esszőzés is (125.30 mm.,) mely az Olt árterét gyakran elönti. Jun. 22-én egy szép üstökös jelenik meg az északi sark alatt; esti 10 órakor a horizon felett 3 méternyire áll a sark-csillag függélyétől balra hajolva, a hiuzjegyben; 12 órakor egészen a sark-csillag alatt a Capellában; utja északnyugatról délkeleti irányu; üstökének, mely mint egy cherub-pollos fölfelé sugárzik, magassága 3 m., szélessége 30 cm.; a lángseprű dereka keletre, bojtja nyugatra hajlik; mintegy az utirányt jelezve. A tűnemény nagyon szép és közfeltűnést okoz.

IX.

Figyelmeztetés.

1. A tanulók szabályszerű fölvétele és beiratása szept. 1. és 2. napján történik. Szükséges, hogy a tanulók szülőik vagy gyámokuk vezetése mellett jelenjenek meg az igazgatónál, hogy ugy fegyelmi, mint tanulmányi tekintetben már eleve szükséges tájékozást nyerhessenek.

2. Azon szülők, kik nem a tanoda székhelyén laknak, az igazgatóság hire és beleegyezésével tartoznak szállást fogadni, hogy így a házi felügyeletre nézve jogaikat és kötelességeiket olyanokra ruházhassák át, kik a gondviselés alá helyezett tanulónak nevelési és tanulmányi célját szállásügyi hanyagság és lelkiismeretlenség által kockáztatni és kijátszolni nem fogják.

3. A gymnasium I. osztályába csak a 9-dik évet már betöltött növendékek vétetnek fel, a kik, valamit azok is, kik azt eddig elhanyagolták, vagy kívülről jönnek, az iskolai bizonyítvány mellett tartoznak hiteles anyakönyvi kimutatást hozni be.

4. A pót-, javító-, valamint az elhalasztott felvételi vizsgálatok is szept. 3. napján tartatnak meg. A pót- és javító vizsgálatok iránti folyamodványokat, valamint az alapítványi kérelmeket is rendszeren július 8-dikáig az igazgatósághoz be kell adni. A pót- és javító vizsgálatokat a tanulók azon tanodánál kötelesek kiállani, melynél megbuktak, vagy azokat letenni elmulasztották. A fölvétel feltételei: jó sikerrel végzett főelemi IV. osztály, vagy más hasonló tanodák, s ezektől kiállított bizonyítvány. Különbben pedig a mindenkire nézt köteles fölvételi vizsgálat tárgyai: értelmes magyar és latin olvasás, a magyarnyelvtanból az alaktan főbb részeinek ismerete, jól olvasható dictando-írás, és a 4 alaplímvelet egész és közönséges törtszámokkal.

5. Minden tanuló tartozik a 4 frt tandíjt és 15 kr könyvtári illetéket előre lefizetni; ez alól senkit sem lehet mentesíteni.

6. A tanulók, valamint a szülők és a gyámok is figyelmeztetnek az iskolai bizonyítványok megőrzésére; minthogy ezeknek másolatai az eredeti elvesztét bebizonyító kérelem mellett a fensőbb hatóság, az érettségi okmány másolata pedig csak a miniszterium engedélyével állítható ki. Figyelmeztetnek továbbá a szülők és gyámok, hogy az évharmadi Értesítőket szorgalmason vegyék át iskolázottjaiktól és azokat jól betekintve írják alá, vagy magoknak megmagyaráztatva más hiteles ember, jelesen a plebános ur által, ővele írássák alá.

7. Az ifjak tankönyveiket az osztály-tanár és a kölcsön-könyvtárnok hire nélkül ne siessenek beszerezni.

Csik-Somlyón, 1881. jul. 1.

Imets Fülöp Jákó,

t. főesperes, gym. igazgató.

T A R T A L O M.

I. a) A magyar nemzet királyválasztási és a Habsburgok örökösödési jogának kérdése a mohácsi vészig. Értekezés
P a p A n d r á s tanártól.

b) A csiksomlyói r. k. főnövelde alapítványai. I m e t s F.
J á k ó regenstagól.

II. Tanári kar.

III. Az 1880/81. évben követett tanterv.

IV. Írásbeli magyar feladványok.

V. Az ifjuság névsora és érdemsorozata.

VI. Tanügyi adatok, A.—H.

VII. Statistikai táblázatok, I—V.

VIII. Légtünet- és növényélettani észlelő.

IX. Figyelmeztetés.
